

UiO • Det juridiske fakultet

Mistankekravet i hvitvaskingsloven i teori og praksis

Teoretisk er spørsmålet om hvor terskelen ligger og hvilke momenter mistanken knytter seg til.

Kandidatnummer: 656.

Leveringsfrist: 25.04.2014

Antall ord:17960.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Oppgavens tema	1
1.2	Nærmere om begrepene mistanke, hvitvasking og terrorfinansiering	2
1.2.1	«Mistanke»	2
1.2.2	«Hvitvasking»	2
1.2.3	Terrorfinansiering	4
1.3	Rettskilder og metode	5
1.4	Videre fremstilling og avgrensning av oppgavens tema	6
2	HVITVASKINGSLOVEN	7
2.1	Bakgrunnen for regelverket	7
2.2	Kort om lovens virkeområde	9
3	MISTANKEKRAVET I HVITVASKINGSLOVEN	10
3.1	Hensyn bak reglene	10
3.2	Mistankekravet knyttet til undersøkelsesplikten i hvitvaskingsloven § 17	11
3.2.1	Når inntretr plikten til å foreta nærmere undersøkelser?	11
3.2.1.1	Mistankebegrepet – Hva ligger i kravet til «mistanke»?	11
3.2.1.1.1	Grunnlaget for mistanken	12
3.2.1.1.2	Kravet til sannsynlighet	14
3.2.1.2	Transaksjonsbegrepet	22
3.2.1.3	Tilknytningskravet	22
3.2.1.4	Kriminalitetskravet	24
3.2.2	Nærmere om forhold som kan danne grunnlag for en mistanke	26
3.2.2.1	<i>Transaksjonen synes å mangle et legitimt formål</i>	26
3.2.2.2	<i>Transaksjonen er uvanlig stor eller kompleks</i>	27

3.2.2.3	<i>Transaksjonen er uvanlig i forhold til kundens kjente forretningsmessige eller personlige transaksjoner.....</i>	27
3.2.2.4	<i>Transaksjonen foretas til eller fra kunder som er tilknyttet områder som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking eller terrorfinansiering</i>	28
3.2.2.5	<i>Transaksjonen synes ellers å ha en uvanlig karakter.....</i>	29
3.2.3	Omfanget av undersøkelsesplikten - Hvilke undersøkelser må foretas og hvor omfattende må disse være?	31
3.2.4	Nærmere om hva som skal til for å «avkrefte» en mistanke?	35
3.3	Mistankekravet knyttet til rapporteringsplikten i § 18	36
3.3.1	Når inntreffer rapporteringsplikten?	36
3.3.2	Rapporteringsplikten innhold og omfang	37
3.3.3	Plikt til å gi ytterligere opplysninger på forespørsel fra ØKOKRIM.....	39
3.3.4	Tidspunktet for rapporteringsplikten – Når skal MT-rapport sendes?.....	40
3.3.5	Gjennomføring av mistenkelige transaksjoner.....	41
3.3.6	Forholdet til taushetsplikten	42
3.4	Særlig om mistankekravet knyttet til reglene om kundekontroll og løpende oppfølging.....	43
3.4.1	Innledning	43
3.4.2	Nærmere om plikten til å foreta risikobasert kundekontroll og løpende oppfølging	44
4	NÆRMERE OM MISTANKEKRAVET I PRAKSIS.....	48
4.1	Innledning	48
4.2	Nærmere om rapporteringen av mistenkelige transaksjoner	50
4.3	Hvilke transaksjoner rapporteres?	52
4.3.1	Hvilke transaksjoner knyttes det oftest mistanke til?.....	52
4.3.1.1	Nærmere om kontanttransaksjoner	53
4.3.1.2	Nærmere om overførsel av midler til og fra utlandet	54
4.3.2	Hvilke bransjer knyttes det oftest mistanke til?	55

4.3.3	Hvilke transaksjoner fanges ikke opp?	55
4.3.4	MT-rapportens rolle	56
5	SANKSJONER VED BRUDD PÅ UNDERSØKELSES- OG RAPPORTERINGSPLIKTEN.....	57
5.1	Pålegg og tvangstiltak.....	57
5.2	Straff	57
6	AVSLUTNINGSVIS.....	59
7	LITTERATURLISTE	60

1 INNLEDNING

1.1 Oppgavens tema

Tema for avhandlingen er mistankekravet i hvitvaskingsloven. Besvarelsen tar sikte på å belyse hva som ligger i mistankekravet, herunder hvor terskelen ligger og hvilke momenter mistanken knytter seg til (forhold som kan danne grunnlag for en mistanke). Målet er videre å illustrere hvordan undersøkelses- og rapporteringssystemet fungerer i praksis, samt hvilke mistenkelige transaksjoner aktørene fanger opp og rapporterer.

Mistankebegrepet i hvitvaskingsloven av 6. mars 2009 nr. 11 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. er først og fremst knyttet til reglene om plikten til å foreta kundekontroll ved mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller forhold som rammes av straffelovens terrorbestemmelser¹, jf. hvitvaskingsloven § 6 første ledd nr. 3. Kort fortalt innebærer reglene om kundekontroll en plikt til å bekrefte kunders identitet og innhente nærmere opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art.² Videre er mistankebegrepet knyttet til reglene om undersøkelser og rapportering i hvitvaskingsloven kapittel 3. Undersøkelsesplikten følger av § 17 første ledd som oppstiller en plikt til å foreta nærmere undersøkelser dersom det oppstår mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller forhold som rammes av straffelovens terrorbestemmelser. Dersom ikke mistanken knyttet til den aktuelle transaksjonen avkreftes ved de nærmere undersøkelsene, inntreer en rapporteringsplikt. Undersøkelsesplikten og rapporteringsplikten har således nær sammenheng med hverandre idet rapporteringsplikten forutsetter at tilstrekkelige undersøkelser er gjennomført. Rapporteringsplikten fremgår av § 18 og innebærer at alle opplysninger knyttet til den mistenkelige transaksjonen skal oversendes Enheten for Finansiell etterretning (EFE) ved ØKOKRIM.³

¹ Jfr. straffeloven §§ 147a, 147b, 147c eller §147d.

² Jfr. Rui (2012) side 227.

³ «ØKOKRIM» benyttes i det følgende.

Bakgrunnen for reglene om kundekontroll, undersøkelses- og rapporteringsplikt er at de er viktige tiltak som skal bidra til å forhindre at aktørene som er omfattet av hvitvaskingsregelverket blir misbrukt i hvitvasking- og terrorfinansieringssammenheng.

1.2 Nærmere om begrepene mistanke, hvitvasking og terrorfinansiering

1.2.1 «Mistanke»

En «mistanke» kan betegnes som det å ha en formodning eller anelse om noe. I hvitvaskingslovens forstand vil en mistanke innebære at man har en formening om at det er noe ved en transaksjon som ikke helt stemmer. Dette vil typisk være tilfelle dersom transaksjonen skiller seg ut fra tilsvarende transaksjoner eller avviker fra en kundes tidligere transaksjonsmønster. Det vil for eksempel være mistenkelig dersom om en arbeidsledig bankkunde plutselig begynner å få millionbeløp inn på sin konti. Dette vil i så fall kunne gi en indikasjon på at transaksjonen kan ha tilknytning til straffbare forhold.

1.2.2 «Hvitvasking»

Hvitvasking er navnet på den prosessen som innebærer å forvandle et utbytte fra en straffbar handling til tilsynelatende lovlige midler.⁴ En kriminell som har utført et ran, tyveri, narkotikaomsetning, smugling, skatteunndragelse eller korrupsjon sitter ofte igjen med et større økonomisk utbytte. For å kunne benytte seg av dette utbytte uten å vekke mistanke og dermed risikere å bli tatt, må utbyttets ulovlige opprinnelse skjules og integreres i den legale økonomien. Dette skjer gjennom ulike hvitvaskingsmetoder.

Det er vanlig å dele hvitvaskingsprosessen inn i tre faser; plasseringsfasen, fordekking eller tilsløringsfasen og integreringsfasen.⁵ Hver fase bidrar til at utbyttet distanseres fra

⁴ Begrepet «hvitvasking» stammer fra de engelske begrepene «money laundering» og «laundering the proceeds of crime» som benyttes i konvensjoner fra FN, Europarådet og i EUs hvitvaskingsdirektiv.

⁵ Illustrasjonen av hvitvaskingsprosessens tre stadier har tatt utgangspunkt i Rui (2012) side 25 og EFEs Årsrapport 2011 side 5.

den straffbare handlingen, og jo større distanse som skapes ved å vikle utbyttet inn i finanssystemet, desto vanskeligere er det å spore det tilbake til den kriminelle handlingen.

I *plasseringsfasen* blir verdiene fra den straffbare handlingen introdusert i finanssystemet. Dette gjøres eksempelvis ved at pengene fra et narkotikasalg settes inn på en bankkonto. Dreier det seg om et større beløp, kan beløpet deles opp og plasseres i ulike banker, eller man kan smugle pengene ut av landet og plassere dem i utenlandske banker der kontrollen med pengenes opprinnelse er svak. I *tilsløringsfasen* flyttes pengene fra bankkontoen. Dette kan skje gjennom en rekke transaksjoner som kan involvere mellommenn, ulike konti, finansinstitusjoner, selskaper og fond. Midlene kan også benyttes til finansielle investeringer og gjennom kjøp av varer og tjenester. På denne måten tilsløres forbindelsen mellom pengene og det straffbare utbyttet. Etter at hvitvaskingen er gjennomført er vi over i den siste fasen; *integreringsfasen*. Her er midlene fra det straffbare utbyttet blandet inn i den lovlige økonomien slik at midlene tilsynelatende har fått en legitim opprinnelse. Midlene er for eksempel benyttet til privat forbruk, kjøp av dyre gjenstander eller eiendomsinvesteringer. Det at verdiene på denne måten er gitt et legalt preg gjør at det er svært vanskelig å spore midlene tilbake til den straffbare handlingen som midlene stammer fra, og den kriminelle slipper dermed unna.

Hvitvaskingsregimet er i stor grad innrettet mot å fange opp mistenkelige transaksjoner i plasseringsfasen da det er her sårbarheten er størst i forhold til å bli oppdaget.⁶

Hvitvaskingsloven inneholder ingen definisjon av begrepet «hvitvasking». Dette kommer først og fremst av at begrepet ikke er benyttet i de materielle bestemmelsene i loven, men bare i formålsangivelsen i § 1 og i forskriftshjemlene §§ 3 annet ledd og 18, og det ble derfor ikke ansett som nødvendig med en særskilt legaldefinisjon. Videre ble lovens tittel i sammenheng med formålsparagrafen ansett for å gi en god nok oversikt over hva loven handler om.⁷

⁶ Jfr. Rapport: Nasjonal risikovurdering av hvitvasking og terrorfinansiering i Norge punkt 3.1 side 8.

⁷ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 3.3.5 side 23.

Hvitvaskingsbegrepet er imidlertid definert i straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10 § 317. Etter § 317 første ledd brukes «hvitvasking» om det å yte bistand for å sikre utbytte av en straffbar handling for en annen. Etter bestemmelsens første ledd annet punktum er det å *«innkreve, oppbevare, skjule, transportere, sende, overføre, konvertere, avhende, pantsette eller la investere utbyttet»* eksempler på ulike bistandshandlinger. Hvitvaskingsbegrepet i hvitvaskingslovgivningen omfatter også de klassiske heleritilfellene og selvvasking,⁸ og det opereres således med et videre hvitvaskingsbegrep enn straffelovens.⁹

1.2.3 Terrorfinansiering

Terrorfinansiering defineres i straffeloven § 147b¹⁰ som det å fremskaffe eller å samle inn penger eller andre formuesgoder, i den hensikt å benytte midlene helt eller delvis til gjennomføring av terrorhandlinger. Definisjonen av terrorhandlinger følger av straffeloven § 147a. En mer presis formulering finner vi imidlertid i sikkerhetsloven § 3 nr. 5.¹¹ Her defineres terrorhandlinger som *«ulovlig bruk av, eller trussel om bruk av, makt eller vold mot personer eller eiendom, i et forsøk på å legge press på landets myndigheter eller befolkning eller samfunnet for øvrig for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske mål»*.

I motsetning til hvitvasking av utbytte, hvor formålet er å konvertere ulovlige midler til *lovlige* midler, er formålet med terrorfinansiering å anvende *lovlige* eller *ulovlige* midler til *ulovlige* formål. Spørsmålet ved etterforskning av terrorfinansiering er følgelig hvor pengene skal, og ikke hvor pengene kommer fra, som er spørsmålet ved avdekking av hvitvasking.¹² Til tross for de grunnleggende forskjellene mellom de to situasjonene ble det allikevel ansett som hensiktsmessig å behandle tiltakene mot slike aktiviteter i samme lov etter-

⁸ Heleri: den som «mottar eller skaffer seg eller andre del i utbytte av en straffbar handling». Selvvasking: hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger man selv har begått.

⁹ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 3.3 side 21-22 og Rui (2012) side 22-23.

¹⁰ Bestemmelsen gjennomfører FNs terrorfinansieringskonvensjon artikkel 4 bokstav a jf. artikkel 2 og FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 (2001) OP 1 (b) og (d), som kom som en følge av terrorangrepet mot USA 11. september 2001.

¹¹ Jfr. Lov om forebyggende sikkerhetstjeneste av 20. mars 1998 nr. 10.

¹² Jfr. Rui (2012) side 296.

som hvitvasking av utbytte og finansiering av terrorisme ofte vil skje gjennom de samme kanalene og ved bruk av de samme metodene.¹³

1.3 Rettskilder og metode

Hvitvaskingsregelverket omfatter først og fremst lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsloven) av 6. mars 2009 nr. 11, forskrift om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. av 13. mars 2009 nr. 302, og forskrift om kontrollutvalget for tiltak mot hvitvasking av 13. mars 2009 nr. 303. Videre er forarbeidene, Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) og NOU 2007:10, viktige kilder for å forstå regelverket. Andre sentrale kilder på området er Finanstilsynets Rundskriv 8/2009, EUs tredje hvitvaskingsdirektiv (2005/60/EF), samt relevante anbefalinger vedtatt av Financial Action Task Force (FATF).¹⁴

Det er lite veiledende rettspraksis knyttet til hvitvaskingsloven. Dette har sammenheng med at brudd på hvitvaskingslovens bestemmelser som oftest vil resultere i skriftlige advarsler eller bøter.¹⁵ Videre er det kun et fåtall av de innrapporterte mistenkelige transaksjonene som faktisk ender opp i en straffesak, og de straffesakene som har sitt opphav i rapporter om mistenkelige transaksjoner vil som oftest være knyttet til bestemmelser i straffeloven.

Straffeloven § 317 er den grunnleggende bestemmelsen som kriminaliserer hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger og tolkningen av denne vil derfor ha betydning ved forståelsen av reglene i hvitvaskingsloven.

For å nærmere illustrere hvordan vurderingen av mistenkelige transaksjoner foregår i praksis har jeg foretatt intervjuer med enkelte rapporteringspliktige; hvitvaskingsansvarlig i DNB Tor Ivar Mysen, sikkerhetssjef Ole Jørgen Eiterå og sikkerhetskonsulent Einar Jør-

¹³ Jfr. Ot. Prp. Nr. 72 (2002-2003) punkt 3.4 side 19.

¹⁴ Jfr. EUs tredje hvitvaskingsdirektiv og FATFs anbefalinger vil bli behandlet nærmere i punkt 2.1.

¹⁵ Se punkt 5.

genrud i Sparebank 1 Gruppen. Jeg har i tillegg vært i samtale med lederen for Enheten for finansiell etterretning (EFE) ved ØKOKRIM, førstestatsadvokat Sven Arild Damslora.

1.4 Videre fremstilling og avgrensning av oppgavens tema

Avhandlingen vil i hovedsak ta for seg mistankekravet knyttet til undersøkelses- og rapporteringsplikten i hvitvaskingsloven § 17 og § 18 (kapittel 3.2 og 3.3). Ettersom mistankekravet har nær sammenheng med reglene om kundekontroll og løpende oppfølging, vil enkelte av bestemmelsene knyttet til disse reglene også bli behandlet (kapittel 3.4). I kapittel 4 vil jeg komme nærmere inn på mistankekravet i praksis, herunder hvordan mistenkelige transaksjoner oppdages og hvilke transaksjoner som rapporteres. Sanksjonene ved brudd på undersøkelses- og rapporteringsplikten vil bli behandlet i kapittel 5.

Da avhandlingen er generell og dermed kan sies å være veiledende for flere av de rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven § 4, er det ikke nødvendig å foreta en avgrensning mot enkelte av de rapporteringspliktige som er opplistet i bestemmelsen. Oppgaven avgrenses imidlertid mot en redegjørelse av de unntaksreglene som er knyttet til advokaters rapporteringsplikt.

2 HVITVASKINGSLOVEN

2.1 Bakgrunnen for regelverket

Drivkraften bak økonomisk kriminalitet vil være å skaffe seg fortjeneste i vinnings hensikt, og så å si all økonomisk kriminalitet vil dermed kunne ses i sammenheng med hvitvasking. Som et ledd i den totale kriminalitetsbekjempelsen ble det derfor ansett som nødvendig med et regelverk som skulle gjøre det vanskeligere for kriminelle å utnytte det finansielle system til hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger og terrorfinansiering.

Reglene om forebygging og bekjempelse av hvitvasking og finansiering av terrorvirksomhet fantes tidligere både i finanslovgivningen og i straffeloven. Finansinstitusjonenes nærmere undersøkelses- og rapporteringsplikt av mistenkelige transaksjoner fulgte tidligere av § 2-17 i finansieringsvirksomhetsloven. På bakgrunn av et ønske om å gjøre regelverket lettere tilgjengelig og mer synlig for de forpliktete etter bestemmelsene, fant man det hensiktsmessig å ta ut hvitvaskingsregelverket fra finanslovgivningen og plassere det i en egen lov.¹⁶

Gjennom økt handel, investeringer på tvers av landegrensene og friere kapitalflyt, ble det etter hvert enklere å skjule opprinnelsen til økonomisk utbytte av kriminell virksomhet i finanssystemene. Denne utviklingen i de globale finansmarkedene nødvendiggjorde en mer effektiv bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering gjennom internasjonalt samarbeid. En viktig forutsetning for å bekjempe slik kriminalitet ble derfor å samordne og harmonisere tiltak på tvers av landegrensene, noe som ble gjort gjennom hvitvaskingsloven.¹⁷

Nåværende hvitvaskingsregelverk bygger først og fremst på EUs tredje hvitvaskingsdirektiv (2005/60/EF) om tiltak for å hindre at det finansielle systemet brukes til hvitvasking og

¹⁶ Jfr. Ot. Prp. Nr. 72 (2002-2003) punkt 4.2 side 21.

¹⁷ Jfr. Ot. Prp. Nr. 72 (2002-2003) punkt 3.1 side 14.

finansiering av terrorisme.¹⁸ Direktivet er en del av EØS- avtalen og Norge er derfor folkerettslig forpliktet til å inkorporere direktivet i sin nasjonale lovgivning.

Både hvitvaskingsdirektivet og den norske hvitvaskingsloven bygger videre på FATFs 40 rekommandasjoner om tiltak mot hvitvasking og den veiledning som er utarbeidet for tolkingen av disse, de såkalte «interpretive notes».¹⁹ FATFs anbefalinger er ikke folkerettslig bindende, men har på grunn av den politiske tyngde som ligger bak organisasjonens arbeid, stor gjennomslagskraft og innflytelse på internasjonal og nasjonal lovgivning og rettsanvendelse. Anbefalingene har som en følge av dette fått status som de gjeldende – og forpliktende – globale standarder på området, og Norge ønsker derfor å etterleve disse i størst mulig grad.²⁰

FATF er en av de mest sentrale internasjonale organisasjonen på hvitvaskingsområdet. Den mellomstatlige organisasjonen ble opprettet av G7 landene²¹ i 1989 for å forebygge hvitvasking av banksystemer og andre finansielle institusjoner. Organisasjonen består i dag av 34 medlemsland,²² i tillegg til to regionale organer; Europarådet og Gulfstatenes samarbeidsråd.²³ FATFs hovedoppgaver er å utarbeide internasjonale standarder med tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering, evaluere medlemslandenes gjennomføringer av disse, samt kartlegge nye moduser og trender på området.²⁴

¹⁸ Direktivet erstatter de to tidligere hvitvaskingsdirektivene; direktiv 91/308/EØF (første hvitvaskingsdirektiv) og endringsdirektiv 2001/97/EF (andre hvitvaskingsdirektiv).

¹⁹ Jfr. FATF: The FATF Recommendations, February 2012.

²⁰ Jfr. blant annet Meld. St. 7 (2010-2011) punkt 4.6.2 side 62.

²¹ G7 – et forum med de syv ledende industrinasjonene i verden: USA, Storbritannia, Japan, Italia, Tyskland, Frankrike og Canada.

²² Norge sluttet seg til FATF i 1991.

²³ Jfr. <http://www.fatf-gafi.org/pages/aboutus/membersandobservers/> (21.04.2014).

²⁴ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) Punkt 2.4.1 side 12.

2.2 Kort om lovens virkeområde

Etter hvitvaskingsloven § 3 første ledd kommer hvitvaskingsloven til anvendelse på «rapporteringspliktige» som er etablert i Norge, herunder filialer av utenlandske foretak. Loven gjelder i tillegg for Svalbard og Jan Mayen, jf. annet ledd. Hvem som er rapporteringspliktige og dermed omfattet av regelverket fremgår av hvitvaskingsloven § 4. Etter bestemmelsen er «rapporteringspliktige» en felles betegnelse på en rekke fysiske og juridiske personer og virksomheter som tilbyr tjenester i tilknytning til gjennomføring av transaksjoner, og som særlig er utsatt for å kunne misbrukes i hvitvaskings- og terrorfinansieringssammenheng. Gjennom sin virksomhet og tilknytning til kundene anses aktørene å være nærmere enn politi og påtalemyndighet til å oppdage transaksjoner som kan ha tilknytning til straffbare forhold, og loven pålegger derfor en rekke plikter som skal bidra til å forhindre og avdekke at de ulike tjenestene som tilbys, misbrukes til hvitvasking og terrorfinansiering. Pliktene gjelder også for de rapporteringspliktiges ansatte. De mest sentrale pliktene etter loven deles gjerne inn i fire hovedforpliktelser:²⁵

- Plikt til å foreta kundekontroll, jf. §§ 6 til 13.
- Plikt til å foreta løpende oppfølging av kundeforholdet, jf. § 14. Dette innebærer i realiteten en plikt til å overvåke egne kunder og deres transaksjoner.²⁶
- Plikt til å foreta nærmere undersøkelser ved mistanke om at transaksjonen har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering, jf. hvitvaskingsloven § 17.
- Plikt til å rapportere mistenkelige transaksjoner til ØKOKRIM dersom de nærmere undersøkelsene etter § 17 ikke har avkreftet mistanken, jf. hvitvaskingsloven § 18.

²⁵ Jfr. Rui (2012) side 227-228.

²⁶ Se Kredittilsynets Rundskriv 8/2009 punkt 2.12 side 31.

3 MISTANKEKRAVET I HVITVASKINGSLOVEN

3.1 Hensyn bak reglene

Utformingen av hvitvaskingsregelverket er først og fremst basert på en avveining mellom hensynet til effektiv bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering og hensynet til personvern.²⁷ Formålet med reglene er «å forebygge og avdekke transaksjoner med tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller med tilknytning til terrorhandling», jf. hvitvaskingsloven § 1. Gjennom undersøkelses- og rapporteringsplikten øker sjansen for å oppdage mistenkelige transaksjoner, og reglene er derfor svært viktige tiltak for å forebygge og bekjempe at det finansielle system utnyttes til økonomisk kriminalitet.

Den nærmere presiseringen av lovens formål følger av forarbeidene. Det fremgår her at den primære hensikten med regelverket er å forhindre at kriminelle kan nyte godt av proffmotivert kriminalitet. Reglene skal videre bidra til å spore utbyttets opprinnelse. Ved å spore utbyttes opprinnelse, øker muligheten for å avdekke den kriminelle handlingen utbytte er generert fra, noe som igjen vil øke sjansen for å avsløre hvem som står bak de straffbare handlingene og hvitvaskingen. I tillegg skal regelverket hindre at det skaffes til veie økonomiske midler til finansiering av terrorhandling og at økonomiske midler og finansielle tjenester stilles til rådighet for terrorister eller terrornettverk. Endelig skal regelverket beskytte finansinstitusjoner og virksomheter mot å bli utnyttet av kriminelle, med fare for tap av renommé, troverdighet, tillit og penger mv.²⁸ Reglene tar imidlertid ikke sikte på å skulle avdekke eller hindre ulovlige forhold som ikke kan sies å ha en viss tilknytning til hvitvasking av utbytte eller finansiering av terrorisme.²⁹

²⁷ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 2.5 side 14.

²⁸ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 3.2.1 side 19.

²⁹ Jfr. Ot. Prp. Nr. 72 (2002-2003) punkt 4.3.4.1 side 22 og 23.

3.2 Mistankekravet knyttet til undersøkelsesplikten i hvitvaskingsloven § 17

3.2.1 Når inntreer plikten til å foreta nærmere undersøkelser?

Innledningsvis kan det nevnes at reglene om undersøkelser av mistenkelige transaksjoner neppe kan utledes av hvitvaskingsdirektivets bestemmelser.³⁰ Plikten ble imidlertid innført på bakgrunn av første hvitvaskingsdirektiv artikkel 5, og antas videre å følge av FATFs anbefalinger.³¹

Undersøkelsesplikten etter hvitvaskingsloven § 17 første ledd inntreer dersom en rapporteringspliktig har «*mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller forhold som rammes av straffeloven §§ 147 a, 147 b, 147 c eller 147 d*».³² Hensikten med de nærmere undersøkelsene er «*å få bekreftet eller avkreftet mistanken*» om at transaksjonen kan ha tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller terrorfinansiering.

3.2.1.1 Mistankebegrepet – Hva ligger i kravet til «mistanke»?

Til tross for at mistankekravet utgjør det sentrale vilkåret for at undersøkelsesplikten skal inntre, inneholder hverken hvitvaskingsloven, hvitvaskingsforskriften eller lovforarbeidene noen nærmere definisjon av «mistanke», og det oppstilles få holdepunkter til hva som er det nærmere innholdet i begrepet. De rapporteringspliktige pålegges dermed et stort skjønn knyttet til hva som er en mistenkelig transaksjon med den følge at en nærmere undersøkelses- og rapporteringsplikt inntreer.

Ser vi nærmere på EUs tredje hvitvaskingsdirektiv ser vi at direktivet flere steder benytter seg av begrepene «mistenker» og «mistanke om hvitvasking».³³ Et eksempel er artikkel 22 nr. 1 (a) som oppstiller et krav om at de rapporteringspliktige omgående, og av eget initia-

³⁰ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 5.1 side 95.

³¹ Jfr. «*be examined*» i FATFs anbefaling nr. 11 annet punktum.

³² Bestemmelsene omhandler som tidligere nevnt terrorhandlinger og terrorfinansiering.

³³ Merk at begrepene knytter seg til rapporteringsplikten. Tolkningen av begrepene vil allikevel kunne kaste lys over undersøkelsesplikten ettersom denne inneholder et tilsvarende mistankekrav som rapporteringsplikten (se punkt 3.3.1).

tiv skal underrette den finansielle etterretningsenhet når institusjonene eller personene «*knows, suspects or has reasonable grounds to suspect that money laundering or terrorist financing is being or has been committed or attempted*». ³⁴ Bestemmelsen tilsvarer i det vesentlige FATFs anbefalinger nr. 20 om «*rapportering av mistenkelige transaksjoner*». ³⁵ Formuleringen i FATFs anbefalinger er imidlertid noe annerledes da bestemmelsen oppfordrer finansinstitusjoner som «*suspects or has reasonable grounds to suspect that funds are the proceeds of a criminal activity, or are related to terrorist financing, it should be required, by law, to report promptly its suspicions to the financial intelligence unit (FIU)*». Til tross for at både hvitvaskingsdirektivet og FATFs anbefalinger benytter mistankekravet, fremgår det hverken av direktivet eller av FATFs veiledninger noen nærmere presisering av begrepet.

Spørsmålet i det følgende blir hva mistankekravet innebærer med den følge at det utløses en undersøkelsesplikt for de rapporteringspliktige. Det har i teorien vært antatt at det nærmere innholdet i mistankekravet kan deles i to – kravet til grunnlaget for mistanken og kravet til sannsynlighet for at mistanken er riktig. ³⁶

3.2.1.1.1 Grunnlaget for mistanken

Kravet til grunnlaget for mistanken knytter seg til hva som skal til for at det skal være etablert en «mistanke». Begrepet i seg selv, tilsier at det er tilstrekkelig at man har en *viss antakelse* om at det foreligger forhold som knytter transaksjonen til utbytte av en straffbar handling, og at det dermed ikke skal så mye til før en nærmere undersøkelsesplikt utløses. Dette kan også sies å støttes av formålet med undersøkelsesplikten.

På den annen side taler personvern hensyn for de personer og virksomheter som kan bli undersøkt i forbindelse med transaksjonen, for at løse antakelser og en «vond magefølelse»

³⁴ Jfr. Direktiv 2005/60/EF.

³⁵ Jfr. «Reporting of suspicious transactions», FATF: The FATF Recommendations, February 2012 nr. 20 s. 19

³⁶ Jfr. NOU 2004:6 punkt 6.2.1 side 48, tilsvarende i Axelsen/Hopsnes (2005) side 25 og Chanana i Høgberg/Stridbeck (2008) side 105.

helt uten holdepunkter, ikke er tilstrekkelig; det må kreves noe mer for at det skal være rimelig å foreta nærmere undersøkelser. Undersøkelser basert på rene subjektive antakelser må videre kunne sies å være uheldig i et rettsstatsperspektiv, i tillegg til en unødvendig og ineffektiv bruk av de rapporteringspliktiges ressurser, noe som dermed også vil være i strid med begrunnelsen for risikoprinsippet som jeg vil komme nærmere tilbake til i punkt 3.4.³⁷

Det har i strafferettslig forstand tradisjonelt vært lagt til grunn at det kreves relativt *klare holdepunkter* for å si at det foreligger en «mistanke». Grunnlaget for mistanken er objektivt, i den forstand at mistanken må være forankret i faktiske omstendigheter med en klar bevismessig forankring som taler for at en person har begått den straffbare handlingen. Denne siden av mistankekravet har således utelukket metodebruk på bakgrunn av mistanke i en persons subjektive overbevisning.³⁸ Dette taler for at mistankekravet etter hvitvaskingsloven også er objektivt, slik at grunnlaget for mistanken må baseres på ytre konstaterbare forhold som gir indikasjoner på at transaksjonen kan ha tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller terrorfinansiering før man kan foreta nærmere undersøkelser. Disse faktiske forholdene må videre, i større eller mindre utstrekning kunne la seg etterprøve og kontrollere. En slik tolkning må også kunne sies å støttes av de tidligere nevnte formuleringene i hvitvaskingsdirektivet; «*knows, suspects or has reasonable grounds to suspect*», som gir anvisning på at det må foreligge *konkrete holdepunkter* før plikten til å rapportere mistenkelige transaksjoner inntreffer.³⁹

Til tross for at hverken det internasjonale eller det norske hvitvaskingsregelverket gir særlig veiledning i forhold til det nærmere innholdet av mistankekravet, oppstiller hvitvaskingsforskriften § 12 om «*undersøkelse av mistenkelige transaksjoner*» enkelte eksempler på forhold som kan danne grunnlag for en mistanke og dermed utløse en nærmere undersøkelsesplikt. I følge forskriften vil nærmere undersøkelser kunne være aktuelt i tilfeller der «*transaksjonen synes å mangle et legitimt formål, er usedvanlig stor eller kompleks, er*

³⁷ Jfr. Rui (2012) side 333.

³⁸ Jfr. NOU 2004:6 punkt 6.2.1 side 48.

³⁹ Se punkt 3.3.1.1, jfr. også Rui (2012) side 333.

uvanlig i forhold til kundens kjente forretningsmessige eller personlige transaksjoner, foretas til eller fra en kunde i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot handlinger som beskrevet i straffeloven § 317 og § 147b eller på annen måte har en uvanlig karakter». Det nærmere innholdet i de ulike eksemplene som kan danne grunnlag for en mistanke vil jeg komme tilbake til i punkt 3.2.2 senere i oppgaven.

3.2.1.1.2 Kravet til sannsynlighet

Det andre elementet i mistankekravet er *kravet til sannsynlighet*. Det er altså ikke tilstrekkelig at det foreligger et grunnlag for mistanken i form av objektive holdepunkter; det må i tillegg foreligge en viss grad av sannsynlighet for at transaksjonen kan ha tilknytning til utbytte fra en straffbar handling eller terrorfinansiering og for at mistanken dermed er riktig.⁴⁰ Dette kan sies å innebære at grunnlaget for mistanken må gi den rapporteringspliktige *en viss grad av personlig overbevisning* om at transaksjonen kan ha tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller terrorfinansiering. Sannsynlighetskravet gir således anvisning på hvor sikker den rapporteringspliktige må være på at transaksjonen kan ha tilknytning til straffbare forhold eller terrorfinansiering, før det kan foretas nærmere undersøkelser. Denne siden av mistankekravet beror således på en subjektiv og mindre kontrollerbar vurdering,⁴¹ men endrer allikevel ikke ved det at det også må foreligge visse objektive konstaterbare holdepunkter.

Selve begrepet «mistanke» antyder at sannsynligheten vil være lav. Noe nærmere om hvor sterk mistanke som kreves fremgår ikke av lovbestemmelsen, og er heller ikke drøftet særlig inngående i forarbeidene til hvitvaskingsloven. Lovforarbeidene har kun angitt at det ved avgjørelsen av hva som omfattes av begrepet «mistanke» skal legges til grunn «*en lav terskel*». Det skal ikke mye til for at det foreligger en «mistanke»; «*enhver mistanke vil i utgangspunktet kunne oppfyllet kriteriet, også «diffus» mistanke*», jf. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-

⁴⁰ Jfr. NOU 2004:6 punkt 6.2.1 side 49, Axelsen/Hopsnes side 13 og Chanana i Høgberg/Stridbeck (2008) side 108.

⁴¹ Jfr. NOU 2004:6 punkt 10.6.4.1 side 190.

2009).⁴² Det forutsettes dermed at det skal legges til grunn en lav sannsynlighet. Hvor lav sannsynlighet «*enhver mistanke*» tilsvarer, er imidlertid usikkert. Den manglende angivelsen av hvor lav mistanke som faktisk kreves medfører at det er knyttet stor uklarhet til når undersøkelsesplikten inntreffer. Dette må kunne sies å være uheldig da store forskjeller knyttet til praktiseringen av hva som utgjør en mistanke og således utløser en nærmere undersøkelsesplikt, nødvendigvis vil medføre forskjeller og ikke minst tilfeldigheter i forhold til hva som fanges opp av mistenkelige transaksjoner.

På bakgrunn av at hverken lovteksten eller lovforarbeidene gir en nærmere anvisning på hvor sterk mistanke som kreves før undersøkelsesplikten inntreffer, kan det ved vurderingen av sannsynlighetskravet være hensiktsmessig å foreta en sammenligning med andre lovbestemmelser, særlig i straffeprosessloven,⁴³ som også benytter seg av et mistankebegrep. Selv om det ikke uten videre kan legges til grunn at begrepet vil ha nøyaktig samme innhold etter hvitvaskingsloven, så vil de ulike kravene til bevisets styrke og de ulike sannsynlighetsgradene allikevel kunne virke veiledende i forhold til hva og hvor mye som skal til før det inntreffer en plikt til å undersøke en transaksjon nærmere.

Et første eksempel er straffeprosessloven § 198 som hjemler adgangen til å foreta ransaking når det er «*sterk mistanke*» om en handling som etter loven kan medføre straff av fengsel i mer enn 6 måneder, jf. første ledd nr. 3. En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at det må foreligge en *høy grad* av sannsynlighet. I praksis er det lagt til grunn at vilkåret innebærer et krav om *betydelig* sannsynlighetsovervekt for at en straffbar handling er begått, jfr. Rt. 1993 s. 1025; en ren sannsynlighetsovervekt på 50 % vil dermed ikke være tilstrekkelig. Det alminnelige utgangspunktet er videre at mistanken må referere seg til *konkrete* straffbare forhold, slik at løse antagelser om at en eller annen straffbar handling er begått, helt klart ikke vil være tilstrekkelig for å kunne foreta en ransaking. Rent språklig vil kravet til «*mistanke*» etter hvitvaskingsloven kunne sies å oppstille en mye lavere sannsynlighetsgrad enn kravet til «*sterk mistanke*». Sammenholdt med uttalelsene i forarbeidene til hvit-

⁴² Jfr. Punkt 5.2.3.2 side 97.

⁴³ Jfr. Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker.

vaskingsloven er det dermed ingen tvil om at det ikke kan kreves så mye som en betydelig sannsynlighetsovervekt for at en transaksjon har tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller terrorfinansiering for at undersøkelsesplikten i § 17 skal inntre.

Et annet eksempel er straffeprosessloven § 171 som i første ledd oppstiller et krav om at det må foreligge «*skjellig grunn til mistanke*» for å kunne pågripe en person. Når det gjelder mistankebegrepet i § 171 er det i teorien uttalt at mistanken må være begrunnet i «*ytre konkrete omstendigheter som erfaringsmessig skaper sannsynlighet for at siktede har begått handlingen*».⁴⁴ Med «*skjellig grunn*» kan forstås at man må ha gode grunner å støtte seg til for å foreta en pågripelse. Mistanken må med andre ord være *velbegrunnet*. Rettspraksis har ved lovtolkningen gitt uttrykk for at begrepet innebærer et *krav om sannsynlighetsovervekt*, slik at det må være *mer sannsynlig at siktede har begått handlingen enn at han ikke har det*, jf. Rt. 2006 s. 582 avsnitt 19, jfr. Rt. 1993 s. 1302. Det kreves altså mer enn 50 % sannsynlighet for at man har rett gjerningsperson. Sannsynlighetsovervekten trenger imidlertid ikke å være kvalifisert; det er tilstrekkelig at mistanken er «*av en viss styrke*»⁴⁵. «*Skjellig grunn til mistanke*» oppstiller således en lavere sannsynlighetsgrad enn kravet til «*sterk mistanke*».

Ettersom hvitvaskingsloven kun inneholder begrepet «mistanke» tilsier dette etter en ren språklig sammenligning at mistankekravet både i straffeprosessloven § 198 og § 171 oppstiller et mye strengere krav til mistanken enn hvitvaskingsloven. Det at terskelen for mistankens inntreden bør være lavere enn terskelen for mistankens inntreden etter straffeprosesslovens regler støttes også av reelle hensyn da både pågripelse og ransaking antas å være mer inngripende for den enkelte enn undersøkelse og rapportering etter hvitvaskingsloven. Det kan på bakgrunn av dette legges til grunn at mistankekravet etter hvitvaskingsloven *ikke* skal forstås som et krav om sannsynlighetsovervekt.

⁴⁴ Jfr. Hov (2007) punkt 33.1.1.1.1 side 463.

⁴⁵ Jfr. Kjæremålsutvalgets uttalelse i Rt. 1992 s. 1529 knyttet til «skjellig grunn til mistanke» i veitrafikklovens § 33 nr. 5.

Et tredje eksempel er straffeprosessloven § 195 som gir adgang til å foreta personlig ransaking av en mistenkt dersom det er «*grunn til å anta*» at det kan føre til at man finner bevis eller ting som kan beslaglegges eller som det kan tas heftelse i. «*Grunn til å anta*» tilsier at det må foreligge noe mer enn en ren formodning om at personlig ransaking vil fremskaffe bevis av betydning. Sannsynlighetskravet er ikke sterkt; det må kunne sies å være tilstrekkelig at det foreligger en viss grad av sannsynlighet *utover den rene mulighet*. Det kreves dermed neppe så mye som sannsynlighetsovervekt.⁴⁶ Sammenlignet med de ovennevnte lovbestemmelsene i straffeprosessloven kan nok kravet «*grunn til å anta*» synes å være det beviskravet som ligger nærmest kravet til mistanke i hvitvaskingsloven. Sannsynlighetskravet vil dermed kunne sies å ligge et sted mellom tilfeller der man er uten holdepunkter for at en transaksjon kan ha tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller terrorfinansiering, og tilfeller der det foreligger en *viss mulighet* for at dette kan være tilfelle. Det kan med andre ord legges til grunn at sannsynlighetsgraden vil ligge på et sted mellom 1% og 50% sannsynlighet, uten at dette kan bestemmes helt eksakt. Basert på uttalelsene i forarbeidene om at selv «*diffuse*» mistanker vil være omfattet, kan det legges til grunn at kravet til sannsynlighet er *særdeles lavt*.

Det kan videre være grunn til å foreta en sammenligning med de øvrige skandinaviske landene da mistankekravet i de tilsvarende bestemmelsene der kan kaste lys over tolkningen av det norske mistankekravet. Undersøkelsesplikten i den danske hvitvaskingsloven inntreffer «*hvis der er mistanke om, at en kundes transaksjon eller henvendelse har eller har haft tilknytning til hvidvask eller finansiering af terrorisme...*», jfr. kapittel 3 § 7.⁴⁷ Sammenlignet med den norske hvitvaskingsloven ser vi at mistankebegrepet også i det danske regelverket forekommer alene, og at det heller ikke der gis noen nærmere angivelse av mistankens styrke. Det kan her være verdt å merke seg at det danske regelverket har valgt en an-

⁴⁶ Jfr. Bjerke/Keiserud (2001) side 960, jfr. Norsk lovkommentar studentutgave note 1132 side 1461.

⁴⁷ Jfr. Lov om forebyggende foranstaltninger mod hvidvask af udbytte og finansiering af terrorisme nr. 1022 af 13/08/2013.

nen formulering enn den danske versjonen av hvitvaskingsdirektivet, uten at dette gis noen nærmere forklaring eller begrunnelse i forarbeidene.⁴⁸

I svensk rett inntreer undersøkelsesplikten når den rapporteringspliktige «*misstänker eller har skälig grund att misstänka*» at transaksjonen har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering», jfr. den svenske hvitvaskingsloven kapittel 3 § 1.⁴⁹ «*Skälig grund att misstänka*» kan her forstås som «rimelig grunn» til mistanke. Etter svensk rett innebærer «*skälig misstanke*» et krav om at det må finnes objektive omstendigheter som med en viss styrke taler for at en transaksjon har tilknytning til utbytte av straffbare forhold eller terrorfinansiering, før det kan foretas nærmere undersøkelser.⁵⁰ Hvilken grad av sannsynlighet som kreves ut over kravet om at mistanken må være «*skälig*», som indikerer *en viss sannsynlighet*, er ikke nærmere fastlagt. Det kan imidlertid nevnes at svensk rett legger større vekt på at det må finnes objektive holdepunkter for mistanken enn på den nøyaktige graden av sannsynlighet.⁵¹

De skandinaviske landene gir liten veiledning ved tolkningen av det norske mistankekravet. Språklig sett går mistankekravet i den norske og danske hvitvaskingsloven lengre enn det svenske mistankekravet, ved at det stilles et lavere krav til mistankens inntreden. Dette støttes også av at det ifølge de norske forarbeidene er tilstrekkelig med en «*diffus*» mistanke, mens det i de svenske forarbeidene er lagt til grunn at en grunnforutsetning for undersøkelses- og rapporteringsplikten er at det finnes en *konkret* mistanke om at hvitvasking forekommer, jf. Prop.2008/09:70 side 19. Det skal dermed mer til før undersøkelsesplikten inntreer i svensk rett, enn i norsk og dansk rett.

Dersom vi ser nærmere hen til ordlyden i hvitvaskingsdirektivet og i FATFs anbefalinger ser vi at den norske hvitvaskingsloven benytter en litt annen formulering knyttet til mistan-

⁴⁸ Jfr. Artikkel 22 nr. 1 bokstav a «ved, har mistanke om eller har rimelig grund til».

⁴⁹ Jfr. Lag om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (2009:62).

⁵⁰ Jfr. Grahn/Lundén/Madstedt/Wendleby (2010) side 210.

⁵¹ Jfr. NOU 2004:6 punkt 8.3.2 side 144, jfr. Helmius (2000) side 137-138.

kebegrepet. Som tidligere nevnt benytter både direktivet og FATF seg av begrepene «*suspects*» og «*reasonable grounds to suspect*».⁵² Etter en nærliggende oversettelse på norsk kan bestemmelsene sies å oppstille et krav om at det må foreligge «*mistanke*» og «*rimelig grunn til mistanke*» som vilkår for at undersøkelsesplikten skal inntre.⁵³ Denne forståelsen samsvarer også med ordlyden i både den danske⁵⁴ og svenske⁵⁵ versjonen av hvitvaskingsdirektivet som benytter tilsvarende uttrykk, jfr. artikkel 22 nr. 1 bokstav a «*ved, har mistanke om eller har rimelig grund til*» og «*har vetskap om, misstänker eller har skälig grund att misstänka*».⁵⁶ Ettersom hvitvaskingsdirektivet og FATF ikke foretar noen nærmere presisering av begrepene, kan det være grunn til å se hen til hva som tradisjonelt i norsk rett kan sies å ligge i kravet til «*rimelig grunn*»⁵⁷, da dette vil kunne kaste lys over hvilke *minstekrav* som følger av de internasjonale forpliktelsene.⁵⁸

Straffeprosessloven § 224 kan her trekkes frem som et eksempel til sammenligning. Det må imidlertid presiseres at bestemmelsen ikke oppstiller et selvstendig vilkår om at det må foreligge *mistanke* om en begått straffbar handling,⁵⁹ men den vil allikevel kunne belyse hvilke krav som oppstilles til bevisets styrke. Etter bestemmelsens første ledd gis det adgang til å iverksette etterforskning når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er «*rimelig grunn til å undersøke*» om det foreligger straffbart forhold. I likhet med mistankekravet åpner bestemmelsen for en utpreget skjønnsmessig vurdering av om etterforskning bør iverksettes både i tilfeller der undersøkelsene er rent generelle og i de tilfeller det søkes opplysninger om en eller flere konkrete personer.⁶⁰ Ved den nærmere forståelsen av begrepet har forarbeidene til bestemmelsen lagt til grunn uttalelsene fra Riksadvokatens

⁵² Jfr. Direktiv 2005/60/EF nr. 22 og FATF: The FATF Recommendations, February 2012 nr. 20 s. 19.

⁵³ Se fotnote 36.

⁵⁴ Se <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:DA:PDF> (21.04.2014).

⁵⁵ Se <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:SV:PDF> (21.04.2014).

⁵⁶ Den svenske hvitvaskingsloven benytter dermed tilsvarende krav som direktivet og FATF.

⁵⁷ Som er det laveste kravet til mistankens styrke som oppstilles i direktivet og FATF.

⁵⁸ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 3.5.1 side 24.

⁵⁹ Jfr. Ot. Prp. Nr. 60 (2004-2005) punkt 4.5.3 side 43-44.

⁶⁰ Jfr. Riksadvokatens rundskriv 3/1999 punkt 3.

rundskriv av 22. desember 1999 (3/1999).⁶¹ Det fremgår her at det i «*rimelig grunn*» ligger et generelt krav til *saklig begrunnelse* for å sette i gang etterforskning, en vurdering av hvor *sannsynlig* det er at et straffbart forhold foreligger og en *proporsjonalitetsvurdering*. Det er understreket at kravet til saklighet innebærer at etterforskning ikke skal baseres på utenforliggende hensyn og kun foretas i de tilfeller der man har klare holdepunkter som gir grunn til å foreta nærmere undersøkelser. I forhold til sannsynlighetsvurderingen er det presisert at det inngår en bedømmelse av graden av mulighet/sannsynlighet for at det foreligger et straffbart forhold, noe som innebærer at det skal mindre til for å foreta etterforskning hvor det er sannsynlig at straffbart forhold foreligger enn hvor dette framstår som en fjern mulighet. Alvorlighetsgraden av det straffbare forholdet vil videre være avgjørende for hvilken sannsynlighet som kreves, slik at det skal mindre til for å foreta etterforskning ved alvorlige straffbare forhold enn ved forhold av mer alminnelig karakter (proporsjonalitetsvurderingen).⁶²

Mye kan tale for at den nevnte forståelsen av «*rimelig grunn*» bør legges til grunn ved tolkningen av mistankekravet som følger av hvitvaskingsdirektivet og FAFT; slik at det også her bør oppstilles et krav om saklighet og en vurdering av hvor sannsynlig det er at transaksjonen kan ha tilknytning til hvitvasking.⁶³ For å hindre faren for feiltreff og myndighetsmisbruk, vil nok kravet til sannsynlighet etter § 224 være høyere enn etter direktivet og FATF, og dermed ligge et sted opp mot sannsynlighetsovervekt.⁶⁴ Dette innebærer at det nok skal mer til før kravet til «*rimelig grunn*» er oppfylt etter straffeprosessloven enn etter direktivet og FATF. Det kan etter dette legges til grunn at mistankekravet som følger av direktivet og FATF oppstiller en lav terskel for å foreta nærmere undersøkelser; det er tilstrekkelig at det foreligger *en viss mulighet* for at transaksjonen kan tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller terrorfinansiering. Sammenholdt med uttalelsene i forarbei-

⁶¹ Jfr. Prop. 105 L (2010-2011) punkt 3.1.2 side 8 og Ot. Prp. Nr. 60 (2004-2005) punkt 4.5.3 side 43.

⁶² Jfr. Riksadvokatens Rundskriv 3/1999 punkt 3.

⁶³ Det vil imidlertid ikke være like aktuelt med en proporsjonalitetsvurdering ettersom mistankebegrepet ikke oppstiller noe krav om at mistanken må gjelde en bestemt straffbar handling, jfr. NOU 2007:10 punkt 5.2.3.2 side 63.

⁶⁴ Jfr. blant annet uttalelsene i Ot. Prp. Nr. 60 (2004-2005) punkt 6.3.1 side 68.

dene til hvitvaskingsloven kan mistankekravet i norsk rett sies å stille et lavere krav til mistankens inntreden enn kravet til «*rimelig grunn*» som følger av direktivet og FATF. Norsk rett går dermed lengre enn kravene som følger av de internasjonale forpliktelsene. Hvorvidt dette har vært tilsiktet fra lovgivers side, fremgår ikke av forarbeidene.

Den forannevnte drøftelsen viser at sannsynlighetskravet ved mistanke er *meget svakt*. De tidligere nevnte uttalelsene i forarbeidene til hvitvaskingsloven kan nærmest gi inntrykk av at undersøkelsesplikten inntreder selv i tilfeller hvor man nærmest er helt uten holdepunkter for mistanke om at transaksjonen kan ha tilknytning til straffbare forhold eller terrorfinansiering. Det lave sannsynlighetskravet vil dermed kunne innebære at det i enkelte tilfeller vil være tilstrekkelig med en «dårlig magefølelse» eller følelse av at «noe ikke stemmer». Dette viser seg også å være tilfelle i praksis ut fra samtaleene jeg hadde med Sparabank1 og DNB. Et såpass lavt sannsynlighetskrav vil kunne føre til at det stilles svært beskjedne krav også til grunnlaget for mistanken, noe som fort kan lede til at vurderingen utelukkende baseres på subjektive forhold. Dette vil kunne være problematisk i forhold til personvernhen-syn ettersom det er grunn til å anta at jo lavere terskel som oppstilles, desto større sannsyn-lighet er det for at personer ubegrunnet mistenkes for hvitvasking, og at det dermed foretas undersøkelser av uskyldige.

Det milde sannsynlighetskravet som oppstilles i norsk rett taler for at det konkrete mistan-kebegrepet må henspilles mer på grunnlaget for mistanken enn selve sannsynlighetsgraden, slik at objektive forhold som indikerer at transaksjonen har tilknytning til utbytte av straff-bare handlinger eller terrorfinansiering, vil ha større betydning for undersøkelsespliktens inntreden i det enkelte tilfelle, enn sannsynlighetsgraden som sådan.⁶⁵ Til tross for det lave sannsynlighetskravet, må mistanken allikevel basere seg på noe mer enn løse antakelser. Det vil således ikke være tilstrekkelig med en *fjerntliggende mulighet* for at transaksjonen er ledd i hvitvasking; det må foreligge mer konkrete holdepunkter som objektivt sett gjør

⁶⁵ Jfr. Chanana i Høgberg/Stridbeck side 109.

det rimelig å anta at dette faktisk er tilfelle og som dermed gir god grunn til å foreta nærmere undersøkelser.⁶⁶

3.2.1.2 Transaksjonsbegrepet

For at undersøkelsesplikten skal inntre, krever hvitvaskingsloven § 17 at det videre må foreligge en «transaksjon» som har tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller terrorfinansiering. Etter hvitvaskingsloven § 2 nr. 2 er begrepet transaksjon definert som «*enhver overføring, formidling, ombytting eller plassering av formuesgoder*». I forarbeidene er det presisert at begrepet skal tolkes vidt. Begrepet vil for eksempel omfatte åpning av bankkonto og avtale om leie av bankboks, til tross for at dette etter vanlig språkbruk ikke betegnes som transaksjoner. Videre kan det være tale om en transaksjon selv om det ikke foretas en disposisjon over økonomiske midler.⁶⁷

I tillegg til transaksjoner som allerede er foretatt kan undersøkelsesplikten også omfatte fremtidige transaksjoner. Det vil dermed oppstå undersøkelsesplikt om en revisor skulle få mistanke om at en klient vil overføre midler unndratt fra beskatning til utlandet⁶⁸, eller i tilfeller hvor en advokat bistår ved planlegging av transaksjoner.⁶⁹ Det er ikke et krav om at den rapporteringspliktige selv må forestå transaksjonen for at undersøkelsesplikten skal inntre.⁷⁰

3.2.1.3 Tilknytningskravet

Hvitvaskingsloven § 17 første ledd oppstiller videre et vilkår om at den aktuelle transaksjonen må ha «tilknytning til» utbytte av en straffbar handling. Ordlyden tilsier at den aktuelle transaksjonen må kunne *tilbakeføres* til utbytte av en straffbar handling eller terrorfinansiering. Det stilles altså krav om at det må foreligge omstendigheter som forbinder den aktuel-

⁶⁶ Se NOU 2004:6 punkt 7.10.4.3.3 side 113.

⁶⁷ Jfr. Finanstilsynets Rundskriv 13/2006.

⁶⁸ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 5.2.3.2 side 97.

⁶⁹ Som også fremgår uttrykkelig av hvitvaskingsloven § 4 annet ledd nr. 3.

⁷⁰ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) s. 97.

le transaksjonen med utbyttet.⁷¹ I følge forarbeidene innebærer dette at det ikke er tilstrekkelig til å utløse undersøkelsesplikt at det kun foreligger mistanke om en straffbar handling eller mistanke om at det foreligger utbytte fra en straffbar handling; det må ha *tilknytning* til transaksjonen, og det er således tale om et logisk krav til årsakssammenheng.⁷²

I praksis kan det tenkes at flere parter har tilknytning til den aktuelle transaksjonen. Dette reiser spørsmål om hvor langt tilknytningskravet strekker seg; om forhold hos tredjemenn kan utløse en undersøkelsesplikt?⁷³

Det kan for eksempel tenkes at et aksjeselskap søker bistand av en eiendomsmegler i forbindelse med oppkjøp av en eiendom. Eiendomsmeglerens klient vil her være selskapet som sådant. Videre ønsker en av selskapets dominerende aksjonærer å medvirke til oppkjøpet. I forbindelse med oppdraget får eiendomsmegleren kjennskap til at aksjonærens midler mest sannsynlig stammer fra utbytte av en straffbar handling, og pengene forsøkes således å hvitvaskes gjennom oppkjøpet. Eiendomsmegleren har her fått mistanke på bakgrunn av tredjemanns opptreden knyttet til vedkommende transaksjon, og det kan da spørres hvorvidt han vil være pålagt å foreta nærmere undersøkelser etter hvitvaskingsloven § 17.

Ordlyden i § 17 oppstiller ikke noe krav om at mistanken må ha tilknytning til forhold som kun gjelder klienten. Dette skulle tale dermed tale for at det ikke er av betydning hvorvidt det er forhold hos klienten eller tredjemann som har utløst mistanken, så lenge mistanken har tilknytning til *transaksjonen*. Det at undersøkelsesplikten bør inntre i disse tilfellene støttes også av formålet bak bestemmelsen, som er å forebygge og avdekke «*transaksjoner med tilknytning til straffbare handlinger*». Videre kan det nevnes at hvitvaskingsforskriftens § 13 annet ledd forutsetter at mistanken kan ha oppstått på bakgrunn av forhold hos andre enn kunden, ved at rapporten som oversendes til ØKOKRIM så vidt mulig skal inneholde «*opplysninger om mistenkte, om eventuelle tredjepersoner...*». De beste grunner taler derfor for at rapporteringspliktige bør være pålagt å foreta nærmere undersøkelser i tilfeller hvor en transaksjon fremstår som mistenkelig på grunn av forhold knyttet til tredjeperso-

⁷¹ Jfr. Chanana i Høgberg/Stridbeck (2008) s. 104.

⁷² Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 5.2.3.2 s. 98.

⁷³ Se Rui (2012) side 341.

ner.⁷⁴ Hvis undersøkelses- og rapporteringsplikt ikke skal inntre i disse tilfellene, vil det åpne for muligheten til å omgå reglene.

I tilfeller hvor tilknytningen mellom klientforholdet og de forhold hos tredjemann som gir mistanke er fjernere enn i eksempelet over; eiendomsmegleren får for eksempel mistanke knyttet til en rådgiver som benyttes i saken, så kan det spørres om det ikke bør være en forutsetning for undersøkelsespliktens inntreden at forholdene som har utløst mistanken må være et resultat av opplysninger den rapporteringspliktige har mottatt *innenfor rammen av sin virksomhetsutøvelse*,⁷⁵ og at mistanken dermed må ha *en kvalifisert sammenheng med kundeforholdet*. Foreligger ikke en slik kvalifisert sammenheng vil det være knyttet stor usikkerhet til om transaksjonen faktisk har tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller terrorfinansiering, og det kan dermed synes unaturlig å kreve at den rapporteringspliktige skal foreta nærmere undersøkelser for å få klarhet i dette.⁷⁶ En slik undersøkelsesplikt ville medført omfattende tids- og ressursbruk for de rapporteringspliktige, og det kan antas at lovgiver ikke har hatt et ønske om å innføre en så generell undersøkelses- og rapporteringsplikt i relasjon til tredjepersoner, hvor det kan sies å være en fjern eller så og si ingen tilknytning mellom mistanken og selve kundeforholdet.⁷⁷

3.2.1.4 Kriminalitetskravet

Videre oppstiller hvitvaskingsloven § 17 første ledd et vilkår om at vedkommende transaksjon må ha tilknytning til «*utbytte av en straffbar handling*». Dette vilkåret betegnes gjerne som kriminalitetskravet, og innebærer både at det må foreligge et «*utbytte*», i tillegg til at utbytte må stamme fra en «*straffbar handling*».

Begrepet «*utbytte*» er ikke definert i loven, men det fremgår uttrykkelig av hvitvaskingslovens forarbeider at det skal legges til grunn samme forståelse som det tilsvarende utbytte-

⁷⁴ Se Rui (2012) side 341.

⁷⁵ Tilsvarende synspunkter for svensk rett i Grahn/Lundén/Madstedt/Wendleby side 285-286.

⁷⁶ Jfr. Chanana i Høgberg/Stridbeck (2008) side 97.

⁷⁷ Se Rui (2012) side 342.

begrepet i straffeloven § 317.⁷⁸ I forarbeidene til straffeloven § 317 er det lagt til grunn at utbytte er noe som «*har vært fremskaffet ved en straffbar handling*» eller «*som på annen måte står i nær sammenheng med en straffbar handling*», jf. Ot. Prp. Nr. 53 (1992-1993)⁷⁹. Eksempler som nevnes er blant annet tyvgods, penger fra ran, ulovlig importerte våpen eller inntekter av narkotikasalg eller hallikvirksomhet. Videre uttales det at et utbytte ikke nødvendigvis trenger å innebære en økonomisk gevinst i form av penger, slik at også fast eiendom, løsøre, en tjeneste, en fordring eller et immaterielt retts gode vil være omfattet av begrepet.⁸⁰ Etter hvitvaskingsloven innebærer en vid tolkning av «*utbytte*» at også skatte- og avgiftsunndragelse er omfattet. Begrepet skal tolkes såpass vidt at selv tilfeller hvor en straffbar handling har medført *sparte utgifter* vil kunne være omfattet.⁸¹ Lovforarbeidene presiserer imidlertid at begrepet ikke skal forstås synonymt med *fordel*.⁸²

Uttrykket «*straffbar handling*» kan etter en naturlig språklig forståelse sies å omfatte enhver straffbar handling, uten avgrensninger til forhold som handlingens art, alvorlighetsgrad, hvem som har utført den eller hvem som er fornærmet av den straffbare handlingen. I lovforarbeidene er det lagt til grunn at mistanken ikke behøver å være knyttet til en *bestemt* straffbar handling,⁸³ og at det ikke er et formål med undersøkelsen å skulle klargjøre omstendigheter rundt primærforbrytelsen et eventuelt utbytte stammer fra.⁸⁴ Begrunnelsen for en slik generell regel er først og fremst hensynet til lovens effektivitet og ønsket om retts- teknisk enkle løsninger. Regelverket praktiseres av personer uten særlig innsikt i strafferetten og det vil dermed kunne være vanskelig for en rapporteringspliktig å ha en oppfatning

⁷⁸ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 5.2.3.2 s. 98.

⁷⁹ Side 24-25.

⁸⁰ Dette er også lagt til grunn i rettspraksis, jf. Rt. 1999 s. 386.

⁸¹ Dette er også lagt til grunn i rettspraksis, jf. Rt. 1997 s. 1637.

⁸² Jfr. Ot. Prp. nr. 53 (1992-1993) side 24-25

⁸³ Slik tilfelle var etter den gamle finansieringsvirksomhetsloven § 2-17, hvor det var et krav om at utbytte måtte stamme fra en straffbar handling med strafferamme på over seks måneder. Se Ot. Prp. Nr. 22 (1995-1996) punkt 3.2.5 side 14-15.

⁸⁴ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 5.2.3.2 side 98. Tilsvarende er lagt til grunn i rettspraksis, jfr. Rt. 2006 side 466.

av om utbytte stammer fra et bedrageri eller et narkotikasalg, selv om transaksjonen fremstår som mistenkelig. Som en følge av dette omfattes all slags utbytte, uavhengig av om det stammer fra en forbrytelse eller en forseelse, og uavhengig av hvor alvorlig eller bagatellmessig den straffbare handlingen er.⁸⁵

3.2.2 Nærmere om forhold som kan danne grunnlag for en mistanke

Hvorvidt undersøkelsesplikten inntreffer, beror på en konkret vurdering av transaksjonen, kunden og forholdene for øvrig. Hvitvaskingsforskriften § 12 oppstiller som nevnt flere eksempler på forhold som kan danne grunnlag for en mistanke og som dermed kan utløse en undersøkelsesplikt.

3.2.2.1 *Transaksjonen synes å mangle et legitimt formål*

Det kan være grunn til å foreta nærmere undersøkelser av transaksjoner som synes å mangle et legitimt formål. Dette vil kunne være tilfelle der et pengebeløp tilsynelatende går frem og tilbake mellom ulike konti eller mellom flere finansinstitusjoner, og tilfeller der en større sum splittes i mindre summer og samles igjen på en ny konto.⁸⁶ Et eksempel på en slik transaksjon er Rt. 2008 s. 1473,⁸⁷ hvor den tidligere eiendomssjefen i Undervisningsbygg ble tiltalt for korrupsjon og underslag ved å ha utsendt fakturaer for fiktive arbeidere på rundt 89 millioner kroner gjennom en toårsperiode. Pengene for de fiktive arbeidene ble først utbetalt til firma A, som hadde stilt sin bedriftskonto til disposisjon for eiendomssjefen, for deretter å bli overført videre til eiendomssjefens to private kontoer. Da eiendomssjefen ved slutten av årsskiftet 2005/2006 utstedte to bankremitter til sin kone, pålydende henholdsvis 2,8 millioner og 16,65 millioner, som ble innløst igjen rett etter nyttår, fattet banken mistanke. Transaksjonene ble undersøkt og rapportert inn til ØKOKRIM, og resulterte i videre etterforskning som senere gjorde at underslaget ble oppdaget.

⁸⁵ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 5.2.3.2 side 98

⁸⁶ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 5.2.3.2 side 98.

⁸⁷ Den såkalte «Murudsaken».

3.2.2.2 *Transaksjonen er uvanlig stor eller kompleks*

Et annet forhold som kan utløse en nærmere undersøkelsesplikt er i tilfeller hvor transaksjonen er usedvanlig stor eller kompleks. Slike transaksjoner vil ofte dreie seg om store kontantinnskudd og uttak, pengeoverføringer til utlandet og vekslinger til annen valuta. Som et eksempel kan nevnes TOSLO 2010-194212, hvor en nigeriansk kvinne ved 41 anledninger vekslet norske penger til utenlandsk valuta og ved 49 anledninger sendte penger ut av Norge til blant annet Brasil, Italia, Nederland og Nigeria. Transaksjonene ble foretatt i tidsrommet fra 21. august 2009 til 23. oktober 2010, i forskjellige bankfilialer tilhørende Forex Bank Norge og Western Union Oslo. Det dreide seg om forholdsvis store beløp ved hvert innskudd i bankene; til sammen utgjorde beløpene kr. 2.782.406; penger som viste seg å stamme fra utbytte av salg av narkotika, samt andre straffbare handlinger. Det var altså de hyppige vekslingen og overføringene til utlandet, som sammen med størrelsen på beløpene utløste mistanke.

3.2.2.3 *Transaksjonen er uvanlig i forhold til kundens kjente forretningsmessige eller personlige transaksjoner*

En mistanke kan også oppstå der hvor transaksjonen anses uvanlig i forhold til kundens kjente forretningsmessige eller personlige transaksjoner. Dette vil typisk være tilfelle hvor en transaksjon ikke harmonerer med kundens økonomiske situasjon, for eksempel dersom en kunde som kun har inntekter fra trygd og sosialstøtte plutselig innfrir større og uforfalte gjeldsposter, eller hvor en bedrift har en unaturlig omsetningsøkning. Vurderingen av hva som skal anses *uvanlig* i forhold til én klient vil måtte bero på et konkret skjønn, og forutsetter at de ulike institusjonene har kunnskaper om den enkelte kunde og klient.⁸⁸ Rask nedbetaling av lån med kontanter vil kanskje være en normal transaksjon i forhold til én kunde, men svært uvanlig i forhold til en annen. «Kjenn din kunde» - prinsippet vil derfor være en viktig forutsetning for å kunne oppdage hva som er «uvanlig».⁸⁹

⁸⁸ Jfr. Kredittilsynets rundskriv 8/2009 side 28.

⁸⁹ Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i punkt 3.4.

Et eksempel på en sak hvor det ble fattet mistanke som følge av at transaksjonene ikke samsvarte med kundens vanlige forretningstransaksjoner er LA 2000-1195. En bensinstasjonseier ble her domfelt for å ha underslått 5,4 millioner kroner fra sitt eget selskap, ved å ha holdt inntekten av bilvask utenfor regnskapet. Bensinstasjonseieren tok imot kontant betaling for bilvask som han delvis plasserte i en bankboks og delvis i en safe. Banken stusset etter hvert over de store kontante dagsoppgjørene som ble plassert i nattsafen, og reagerte i tillegg på at det ble vekslet større beløp fra gamle til nye sedler. Fra banken sin side ble det altså sett på som mistenkelig at så mange av bensinstasjonens kunder i så stor utstrekning skulle benytte seg av kontanter, og det ble i tillegg sett på som svært usannsynlig at en så stor del av de som faktisk benyttet seg av kontanter skulle betale med gamle sedler i så lang tid etter at banken i området hadde skiftet seddeltype. Det ble på bakgrunn av dette rapportert inn til ØKOKRIM som igangsatte videre etterforskning som resulterte i at underslaget ble oppdaget.

3.2.2.4 Transaksjonen foretas til eller fra kunder som er tilknyttet områder som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking eller terrorfinansiering

Det følger videre av hvitvaskingsforskriftens § 12 at transaksjoner som foretas til eller fra en kunde i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking, eller terrorfinansiering som beskrevet i straffeloven § 317 og § 147 b også vil kunne virke mistenkelig og således gi grunn til å foreta nærmere undersøkelser. Det bør her vises særlig aktsomhet i forhold til transaksjoner som foretas med land utenfor FATF- området, og som ikke samarbeider i kampen mot hvitvasking og terrorfinansiering.⁹⁰ Det bør også utvises varsomhet overfor transaksjoner med kunder eller institusjoner i land med strenge sekretesebestemmelser, som tilbyr høy avkastning og skattefritak.⁹¹ Særlig gjelder dette transaksjoner til såkalte «skatteparadiser». Å stifte selskaper eller opprette bankkonti i slike skatteparadiser er i utgangspunktet helt lovlig, men strukturene i disse landene er egnet til å misbrukes; utenlandske privatpersoner og selskaper tilbys lav eller ingen skatt, det er mulig

⁹⁰ <http://www.fatf-gafi.org/topics/high-riskandnon-cooperativejurisdictions/documents/public-statement-feb-2014.html> (21.04.2014).

⁹¹ Jfr. Kredittilsynets rundskriv 8/2009 side 28.

å skjule eierskap til selskaper og bankkonti, og det er videre lite eller ingen innsyn og kontroll utenfra. Eksempler på slike land er Sveits og Luxembourg.⁹² Skatteparadiser bidrar til å gjøre det enkelt å skjule transaksjonenes opprinnelse, noe som gjør slike land særlig egnet til å begå og skjule straffbare handlinger.⁹³ Transaksjoner til og fra disse landene vil på bakgrunn av dette kunne virke mistenkelig, og det er derfor grunn til å foreta nærmere undersøkelser av slike transaksjoner.

Det kan videre nevnes at det er utarbeidet ulike internasjonale lister, som for eksempel den amerikanske OFAC-listen⁹⁴ eller FATFs NCCT-liste⁹⁵ med oversikt over terrorister og terrororganisasjoner, og land og territorier som ikke har tilstrekkelig tiltak eller som ikke samarbeider i kampen mot hvitvasking og terror. Adgangen til å foreta transaksjoner til og fra selskaper eller landområder som er oppført på slike lister er underlagt særskilte forbud eller strenge restriksjoner. I praksis fryses transaksjonene ettersom det alltid vil være mistenkelig at det overføres midler til eller fra disse landområdene.

3.2.2.5 *Transaksjonen synes ellers å ha en uvanlig karakter*

Som et siste eksempel på forhold som kan utløse en plikt til å foreta nærmere undersøkelser nevner hvitvaskingsforskriften § 12 transaksjoner som «*på annen måte har en uvanlig karakter*». Hva som kan sies å ha en uvanlig karakter vil i likhet med punkt 3.2.2.3 bero på en konkret skjønnsmessig vurdering, og må ses i sammenheng med den kunnskap man har om den enkelte kunde og dennes transaksjonsmønster.⁹⁶ Kredittilsynet nevner i sitt rundskriv 8/2009 enkelte eksempler på transaksjoner som typisk vil kunne sies å ha en uvanlig karakter og som dermed vil kunne være en indikasjon på hvitvasking. Som eksempler nevnes tilfeller hvor det skjer en rask og ekstraordinær nedbetaling av et lån, bruk av bankremisser som stadig blir fornyet, større vekslingsoperasjoner når gamle pengesedler blir ugyldig og

⁹² Jfr. Financial Secrecy Index: <http://financialsecrecyindex.com/introduction/fsi-2013-results> (21.04.2014)

⁹³ Jfr. Eriksen i Høgberg/Stridbeck (2008) side 153.

⁹⁴ Office of Foreign Asset Control (OFAC).

⁹⁵ Non Cooperative Countries and Territories (NCCT).

⁹⁶ Se nærmere punkt 3.4.

bruk av ukurante betalingsmidler i forhold til den underliggende operasjon. Dersom det er et vesentlig misforhold mellom dokumentert betjeningsevne (inntekter, formue m.v.) og lånebeløpet, samt avtalte nedbetalingsbetingelser (ekstraordinær nedbetaling) vil dette også kunne være en indikasjon på hvitvasking. Tilsvarende gjelder større kontanttransaksjoner og bruk av betalingskort hvor uvanlig mange store transaksjoner finner sted over et kort tidsrom.

Et eksempel på en transaksjon som ble ansett for å ha en uvanlig karakter finner vi i LB-2007-113159. Saken gjaldt en advokat som hadde mottatt 1,8 millioner kroner fra A, som forskudd på salær for arbeid for klient B. Til tross for at beløpet på 1,8 millioner ble overført ved transport av bankremisse i stedet for å benytte en direkte kontooverføring, og i tillegg skulle benyttes til fordel for en klient som var under konkursbehandling, foretok ikke advokaten nærmere undersøkelser av transaksjonen. Lagmannsretten kom etter en samlet vurdering frem til at beløpets størrelse og forholdene rundt transaksjonen var av en slik art at dette ga grunnlag for en tilstrekkelig mistanke, og at nærmere undersøkelser dermed burde vært foretatt. Da dette ikke ble gjort, forelå det således en overtredelse av den daværende hvitvaskingsloven § 7 fra advokatens side.

Eksemplene skal bidra til å styrke antagelsene om at man står overfor det som etter hvitvaskingsloven anses for å være en mistenkelig transaksjon og som det er grunn til å foreta nærmere undersøkelser av. Det er viktig å være klar over at hverken hvitvaskingsforskriftens angivelse av forhold som kan danne grunnlag for en mistanke eller Kredittilsynets eksempler på mulige mistenkelige transaksjoner, er uttømmende.⁹⁷ Dette har sammenheng med at kjennetegn på hva som kan være en mistenkelig transaksjon vil kunne variere fra de ulike bransjene, og vil også kunne endre seg over tid da vi er på et område som stadig er i utvikling. Dette innebærer at de rapporteringspliktige må følge nøye med og hele tiden ta

⁹⁷ Jfr. Kredittilsynets rundskriv 8/2009 side 35.

hensyn til nye trender og hvitvaskingsmetoder i sine interne kontrollrutiner av mistenkelige transaksjoner.⁹⁸

Selv om en mistanke i noen tilfeller vil bygge på et konkret forhold, så vil situasjonen ofte være, slik de ovennevnte eksemplene fra rettspraksis viser, at det er flere indikasjoner som samlet sett gir grunnlag for en mistanke. Allikevel er det ikke slik at dersom flere av indikasjonene foreligger, så vil dette være ensbetydende med at transaksjonen har tilknytning til utbytte av et straffbart forhold. Hvert tilfelle må vurderes konkret, og i mange tilfeller vil det ikke nødvendigvis være selve transaksjonen i seg selv som er mistenkelig, men kjennskapen til klienten som gjør at man oppfatter transaksjonen som mistenkelig. Kjenn-din-kunde- prinsippet vil derfor være av stor betydning for å kunne oppdage mistenkelige transaksjoner.⁹⁹

Nærmere om hvilke transaksjoner som oftest danner grunnlaget for en mistanke og som dermed oftest rapporteres inn til ØKOKRIM vil jeg komme nærmere tilbake til i punkt 4.3.

3.2.3 Omfanget av undersøkelsesplikten - Hvilke undersøkelser må foretas og hvor omfattende må disse være?

Når de ovennevnte vilkårene i hvitvaskingsloven § 17 er oppfylt, skal det som tidligere nevnt foretas «*nærmere undersøkelser*» av den mistenkelige transaksjonen. Formålet med de nærmere undersøkelsene er «*å få bekreftet eller avkreftet mistanken*», jfr. § 17 første ledd. Hvilke konkrete undersøkelser som kreves fremgår ikke av lovteksten. Ordlyden sett i sammenheng med formålet med undersøkelsene tilsier at det i hvert fall må dreie seg om innhenting av relevante opplysninger knyttet til den aktuelle transaksjonen, som kan kaste lys over mistanken, slik at man kan få avklart hvorvidt mistanken var berettiget eller ikke.

I henhold til forarbeidene vil undersøkelsene normalt måtte ta utgangspunkt i de opplysninger den rapporteringspliktige har om kunden.¹⁰⁰ Undersøkelsene vil dermed bygge på

⁹⁸ Jfr. Kredittilsynets rundskriv 8/2009 side 36.

⁹⁹ Se punkt 3.4.

¹⁰⁰ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 5.2.3.2 side 98.

den allerede foretatte kundekontrollen, og vil bestå i å gå gjennom tilgjengelig dokumentasjon man har om kunden, kundens forventede og normale transaksjonsmønster, og videre sammenligne med hva som ellers anses som normalt ved tilsvarende transaksjoner.¹⁰¹

Videre følger det av forarbeidene at undersøkelsene vil kunne innebære å sammenligne den tilgjengelige informasjon man har, med offentlige relevante registre, som for eksempel Brønnøysundregistrene. Her vil man raskt kunne sammenligne et selskaps kontobevegelser opp mot selskapets årsregnskap, og dermed sjekke om de større innkomne beløpene samsvarer med selskapets faktiske inntekter.

Ved de nærmere undersøkelsene er det særlig viktig å kartlegge den mistenkelige transaksjonens opprinnelse og bakgrunnen for mistanken.¹⁰² Dette vil i mange tilfeller innebære at det vil måtte foretas undersøkelser utover den informasjonen den rapporteringspliktige allerede besitter. I noen tilfeller vil det derfor være naturlig å stille spørsmål til kunden for på denne måten å få klarlagt omstendigheter rundt transaksjonen.¹⁰³ Den rapporteringspliktige må imidlertid være oppmerksom på at informasjon kunden gir kan være uriktig, og at kundens forklaring i mange tilfeller ikke vil være nok til å avkrefte en mistanke. Det kan derfor være relevant å be kunden om å dokumentere sin forklaring. Hvis en bankkunde skulle motta et større beløp på kontoen sin som kunden hevder stammer fra et arveoppgjør eller et bilsalg, så vil det være grunn til å kreve at dette dokumenteres skriftlig, for eksempel gjennom skifteattesten eller gjennom salgsavtalen, for at mistanken skal kunne avkreftes. Det er allikevel grunn til å presisere at det kun er i de tilfellene hvor det er mistanke om at transaksjonen har tilknytning til «*utbytte fra straffbare handlinger eller terrorfinansiering*» at det skal foretas nærmere undersøkelser, noe som dermed skulle tilsi at det ikke er nødvendig å innhente nærmere dokumentasjon ved ethvert bilsalg eller arveoppgjør. Det må videre kunne sies å være enkelt for profesjonelle aktører å bidra til å avkrefte en mistanke ved å

¹⁰¹ Jfr. Samtale med Sven Arild Damslora.

¹⁰² Ltc.

¹⁰³ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 5.2.3.2 side 98.

forfalske dokumenter som den rapporteringspliktige ikke har mulighet til å sjekke opp mot tilgjengelige offentlige registre, som for eksempel en arbeidskontrakt med lønnsvilkår.

Ved innhenting av informasjon fra kunden er det viktig å være klar over at hvitvaskingsloven § 21 setter en ramme for undersøkelsene. Det fremgår her at kunder eller tredjepersoner «*ikke skal gjøres kjent med*» at det foretas undersøkelser etter § 17 eller rapportering etter § 18. Kunder og tredjepersoner skal altså ikke opplyses og heller ikke få kunnskap om bakgrunnen for at det stilles spørsmål, og det må derfor utvises varsomhet ved innhenting av informasjon i forbindelse med undersøkelsene av den mistenkelige transaksjonen. Formålet med forbudet er først og fremst å forhindre at uvedkommende får informasjon som kan vanskeliggjøre en eventuell straffeforfølgelse.¹⁰⁴ Forbudet skal videre ivareta hensynet til den mistenktes personvern ved at tredjepersoner ikke får vite at det er foretatt undersøkelser og rapportering. Derneft innebærer forbudet at den som igangsetter undersøkelser og eventuelt rapporterer pålegges en taushetsplikt, noe som hindrer faren for at vedkommende blir utsatt for trusler eller represalier fra kunden.¹⁰⁵ I praksis vil det være svært vanskelig å overholde forbudet mot å avsløre undersøkelser, da en kunde som regel vil forstå bakgrunnen for at det stilles spørsmål om transaksjonen, og den rapporteringspliktige vil dermed lett kunne sies å ha forbrutt seg mot forbudet. Det avgjørende bør imidlertid være, hvorvidt den rapporteringspliktiges spørsmål og fremgangsmåte ivaretar formålet med § 21 eller ikke.

Hvilke nærmere undersøkelser de rapporteringspliktige må foreta og hvor omfattende disse bør være vil kunne variere fra tilfelle til tilfelle, og må derfor bero på en skjønnsmessig vurdering. Ettersom formålet med undersøkelsene ikke er å klargjøre omstendigheter rundt lovbruddet som utbyttet stammer fra, og siden mistanken heller ikke behøver å være knyttet til en bestemt straffbar handling, må det sies å være utenfor undersøkelsesplikten å drive etterforskning.¹⁰⁶ Dette tilsier at undersøkelsene ikke trenger å være særlig omfattende. På

¹⁰⁴ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 5.5.3 side 101.

¹⁰⁵ Jfr. Rui (2012) side 389.

¹⁰⁶ Jfr. Samtale med Sven Arild Damslora. Jfr. også punkt 3.3.1.4

den annen side er poenget med undersøkelsene nettopp å få avklart hvorvidt mistanken er berettiget eller ikke. For at ØKOKRIM i størst mulig grad skal kunne nyttiggjøre seg den informasjonen som de rapporteringspliktige rapporterer inn, så tilsier dette at de rapporteringspliktige må foreta en viss form for granskning. Dette er også i de rapporteringspliktiges interesse ettersom undersøkelsene vil kunne forhindre at deres tjenester misbrukes til kriminelle handlinger.

Det kan spørres om ikke undersøkelsene bør variere med hensyn til hvor sterk mistanke som foreligger, slik at jo sterkere mistanken er, desto mindre krav stilles det til undersøkelsesenes omfang; og jo svakere mistanken er, desto større krav bør stilles til undersøkelsene. Her kan personvern hensyn, og da særlig hensynet til at personer ikke skal bli feilaktig rapportert, tale for at omfanget av undersøkelsene burde være den samme, uavhengig av hvor sterk mistanke som foreligger. Effektivitetshensyn taler imidlertid for at så lenge mistanken bekreftes eller avkreftes, så er det opp til den enkelte rapporteringspliktige å vurdere hvilke undersøkelser som skal anses som nødvendige og tilstrekkelige. Det er allikevel grunn til å understreke at dersom det først foreligger en mistenkelig transaksjon, så oppstiller § 17 en undersøkelsesplikt, og et fullstendig fravær av undersøkelser vil dermed være et brudd på bestemmelsen.

Et spørsmål som særlig gjør seg gjeldende i forbindelse med omfanget av undersøkelsesplikten er hvorvidt det må foretas undersøkelser av transaksjoner som overføres fra andre rapporteringspliktige?

En advokat eller eiendomsmegler mottar eksempelvis betaling i forbindelse med et utført oppdrag for en klient, hvor transaksjonen foretas via en bank. Spørsmålet er således om advokaten eller eiendomsmegleren kan legge til grunn at banken har utført den nødvendige kontroll av transaksjonens opprinnelse, slik at det ikke er nødvendig å foreta nærmere undersøkelser. Rettspraksis har her lagt til grunn at *«undersøkelsesplikten må gjelde for hver enkelt mottaker av et beløp, uansett om det kan legges til grunn at beløpet er overført fra en annen som også er undersøkelsespliktig»*, jfr. LB-2007-113159¹⁰⁷. Begrunnelsen for

¹⁰⁷ Dommen er omtalt i punkt 3.2.2.5.

dette må være at dersom en rapporteringspliktig kunne forutsatt at den rapporteringspliktige avsenderen hadde foretatt nødvendig og tilstrekkelig kontroll av midlene som var blitt overført, og av den grunn droppet å foreta nærmere undersøkelser, så ville dette åpnet for omfattende omgåelsesmuligheter av reglene. Videre ville finansinstitusjonene blitt påført en urimelig byrde ettersom flertallet av transaksjoner som foretas, skjer via disse, og finansinstitusjonen ville dermed sitte igjen med det overordnede ansvaret for å oppdage mistenkelige transaksjoner.

Det er antatt at enkelte rapporteringspliktige i praksis sjeldent fatter mistanke til transaksjoner som overføres fra andre rapporteringspliktige, nettopp fordi det legges til grunn at den rapporteringspliktige som midlene overføres fra allerede har undersøkt transaksjonen. Dette kan det videre antas at de mer profesjonelle aktørene utnytter, noe som medfører at mistenkelige transaksjoner som foretas via ulike rapporteringspliktige, i for liten grad fanges opp.¹⁰⁸

3.2.4 Nærmere om hva som skal til for å «avkrefte» en mistanke? ¹⁰⁹

Undersøkelsene skal som nevnt «*bekrefte eller avkrefte*» mistanken. Dersom informasjonen som er fremkommet gjennom undersøkelsene tilbakeviser mistanken slik at den rapporteringspliktige nå er *uten holdepunkter* for at transaksjonen kan ha tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller terrorfinansiering, må mistanken kunne sies å være «avkreftet». Dette innebærer at dersom undersøkelsene kun har svekket mistanken noe, så vil det fortsatt foreligge en rapporteringsplikt ettersom mistanken ikke kan sies å være «avkreftet». Det foreligger dermed en rapporteringsplikt i alle tilfeller hvor undersøkelsene har styrket mistanken, der mistanken fortsatt kan sies å være den samme som før undersøkelsene ble foretatt, og i tilfeller hvor undersøkelsene har svekket mistanken.¹¹⁰

¹⁰⁸ Jfr. Samtale med Sven Arild Damslora.

¹⁰⁹ Andre avsnitt er basert på samtaler med de rapporteringspliktige.

¹¹⁰ Jfr. også Chanana i Høgberg/Stridbeck (2008) side 115.

De nærmere undersøkelserne innebærer i praksis at den mistenkelige transaksjonen sammenlignes med kundens tidligere foretatte transaksjoner og det som kan sies å være kundens forventede transaksjonsmønster. De rapporteringspliktige innhenter i stor grad informasjon fra kundebehandlere og offentlige registre for å få en forklaring på det mistenkelige knyttet til transaksjonen. I noen tilfeller innhentes det også informasjon fra kunden hvor det bes om en nærmere forklaring på midlenes opprinnelse. Innhenting av slik informasjon begrunnes ut fra kundekontrollen og den løpende oppfølgingen.¹¹¹ En mistanke anses ikke for å være avkreftet før man har konkrete faktabaserte holdepunkter som gir en naturlig forklaring på transaksjonen. Det er dermed ikke tilstrekkelig at kunden forklarer et større kontantinnskudd med at han har arvet dersom dette ikke lar seg dokumentere skriftlig gjennom en skifteavtale. Videre vil det kunne variere ut fra den enkelte kunde hvor mye som skal til for å avkrefte en mistanke. Det skal for eksempel svært mye til for å avkrefte en mistanke som er oppstått i forbindelse med en transaksjon knyttet til en kunde med et forsterket kontrollnivå.

3.3 Mistankekravet knyttet til rapporteringsplikten i § 18

3.3.1 Når inntreffer rapporteringsplikten?

I henhold til hvitvaskingsloven § 18 første ledd første punktum skal den rapporteringspliktige av eget tiltak oversende opplysninger til ØKOKRIM «*dersom undersøkelsene etter § 17 ikke avkrefter mistanken*». Rapporteringsplikten gjelder i likhet med undersøkelsesplikten kun for transaksjoner som det er mistanke om har tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller terrorfinansiering. Dette innebærer at forutsetningen for rapporteringsplikten er at de nærmere undersøkelserne *ikke* har avkreftet mistanken, hvis så er tilfelle skal det *ikke* rapporteres. Terskelen for å rapportere til ØKOKRIM er således sammenfallende med terskelen for når undersøkelsesplikten inntreffer.¹¹² Det kan her være grunn til å presisere at

¹¹¹ Se punkt 3.4.

¹¹² Jfr. Axelsen/Hopsnes (2005) side 35 og Rui (2012) side 380.

rapporteringsplikten, på samme måte som undersøkelsesplikten, er straffesanksjonert,¹¹³ og den rapporteringspliktige har således ikke en valgfrihet dersom vilkårene for å rapportere først er oppfylt. Dette har sammenheng med at rapporteringsplikten er ment å være et effektivt verktøy i bekjempelsen av hvitvasking og terrorfinansiering, og mulighetene for å avdekke straffbare forhold knyttet til denne type kriminalitet ville blitt vesentlig svekket hvis det ikke hadde vært for rapporteringen.

Det kan videre nevnes at hvitvaskingsloven § 18 annet ledd oppstiller enkelte begrensninger for rapporteringsplikten til advokater og rapporteringspliktige som bistår advokater. Unntakene har sammenheng med taushetsplikten som står særlig sterkt for denne gruppens klienter.¹¹⁴

3.3.2 Rapporteringsplikten innhold og omfang

Ettersom det er opplysningene som er kommet frem under undersøkelsene etter § 17 som danner grunnlaget for rapporten, må rapportens innhold og omfang ses i sammenheng med disse funnene. Ordlyden i § 18 første ledd presiserer at rapporten eller «hvitvaskingsmeldingen» skal inneholde opplysninger om «*den aktuelle transaksjonen og om de forhold som har medført mistanke*». I likhet med undersøkelsesplikten, knytter rapporteringsplikten seg til transaksjonsbegrepet. Ettersom det ikke foreligger noen holdepunkter for at transaksjonsbegrepet etter § 18 skal tolkes annerledes enn det tilsvarende begrepet i § 17, tilsier systemorienterte vurderinger at begrepene tolkes sammenfallende.¹¹⁵ Det kan imidlertid være verdt å merke seg at rapporteringsplikten i hvitvaskingsdirektivet ikke oppstiller noe krav om at det må være tale om en «transaksjon» for at rapporteringsplikten skal inntre. Etter hvitvaskingsdirektivets artikkel 20 skal de rapporteringspliktige være særlige oppmerksomme på «*any activity*» som på grunn av sin karakter anses for å kunne ha tilknytning til hvitvasking av penger eller terrorfinansiering, og især «*complex or unusually large transactions and all unusual patterns of transactions which have no apparent economic or*

¹¹³ Se punkt 5.

¹¹⁴ Se strl. § 144. Oppgaven er avgrenset mot en nærmere redegjørelse av dette.

¹¹⁵ Jfr. Rui (2012) side 350.

visible lawful purpose». Videre oppstiller heller ikke rapporteringsplikten i direktivets artikkel 22 nr. 1 (a) et krav om at det må være tale om en «transaksjon» for at rapporteringsplikten skal inntre¹¹⁶. Dette innebærer at rapporteringsplikten etter hvitvaskingsloven i enkelte tilfeller vil kunne favne snevrere enn direktivet da «enhver aktivitet» må kunne sies å omfatte mer enn «transaksjoner». Det at den norske hvitvaskingslovens ordlyd begrenser rapporteringsplikten på denne måten, er uheldig, og det vil dermed kunne stilles spørsmål ved om direktivets minstekrav er gjennomført i norsk rett.¹¹⁷

Videre har hvitvaskingsforskriften § 13 annet ledd første punktum presisert at opplysningene som oversendes «*så vidt mulig*» skal inneholde «*beskrivelse av bakgrunnen for mistanken, herunder opplysninger om mistenkte, om eventuelle tredjepersoner, eventuelle kontoopplysninger og opplysninger om bevegelser på konto, opplysninger om transaksjonens art og størrelse og hvorvidt transaksjonen er gjennomført samt til hvem midlene skal overføres og midlenes opprinnelse*». Det er videre presisert at relevante dokumenter bør vedlegges eller ettersendes som supplement til opplysningene, jfr. hvitvaskingsforskriften § 13 annet ledd annet punktum. Hvor omfattende det nærmere innholdet i hvitvaskingsmeldingen skal være må avgjøres konkret i hvert enkelt tilfelle. Det forutsettes at det i noen tilfeller ikke vil være mulig å oversende alle opplysningene som fremkommer av forskriften, jfr. ordlyden «*så vidt mulig*». Dette har sammenheng med at det vil være varierende hva slags opplysninger de rapporteringspliktige sitter igjen med etter de nærmere foretatte undersøkelsene. Videre har det heller ikke vært et ønske om å angi presist hvilke opplysninger som er nødvendige da dette ville kunne føre til en utilsiktet begrensning i forhold til hvilke opplysninger som vil kunne frigis.¹¹⁸ Formålsbetraktninger tilsier allikevel at det bør kreves at rapporten er av en viss kvalitet, og så grundig at den gir ØKOKRIM mulighet til å forebygge og

¹¹⁶ Rapporteringsplikten inntre her som tidligere nevnt når institusjonen eller personer «*knows, suspects or has reasonable grounds to suspect that money laundering or terrorist financing is being or has been committed or attempted*».

¹¹⁷ Se tilsvarende synspunkter i Rui (2012) side 350, og i Grahn/Lundén/Madstedt/Wendleby (2010) side 378 for svensk rett, som benytter et tilsvarende transaksjonsbegrep.

¹¹⁸ Jfr. Ot. Prp. Nr. 85 (1991-1992) punkt 3.6.2 side 18.

avdekke transaksjoner med tilknytning til hvitvasking og terrorfinansiering.¹¹⁹ Dette innebærer at en MT-rapport som kun opplyser at «*det er foretatt store innskudd med kontanter gjennom hele året*»¹²⁰ ikke vil være tilstrekkelig grundig nok og dermed ikke oppfylle lovens krav til rapportens innhold.

Oversendelse av opplysningene skal som hovedregel skje elektronisk via Altinn, jfr. hvitvaskingsforskriften § 13 tredje ledd. Dersom dette ikke er mulig kan oversendelse av opplysninger skje ved bruk av standardisert skjema utarbeidet av ØKOKRIM. Det følger imidlertid av Kredittilsynets Rundskriv 8/2009 side 36 at det skal tungtveiende grunner til for ikke å rapportere elektronisk.

Videre er det vedkommende person i ledelsen hos den rapporteringspliktige som skal ha et særskilt ansvar for å følge opp hvitvaskingsrutinene, som er ansvarlig for rapporteringen til ØKOKRIM etter § 18, jfr. forskriften § 13 første ledd, jf. hvitvaskingsloven § 23 annet ledd.

3.3.3 Plikt til å gi ytterligere opplysninger på forespørsel fra ØKOKRIM

Etter hvitvaskingsloven § 18 første ledd annet punktum skal den rapporteringspliktige «*på forespørsel gi ØKOKRIM alle nødvendige opplysninger om transaksjonen og mistanken*». I praksis benytter ØKOKRIM seg i stor grad av muligheten til å innhente tilleggsopplysninger.¹²¹ Det kan her spørres om den rapporteringspliktige er pålagt en generell opplysningsplikt, eller om bestemmelsen forutsetter at det allerede skal være sendt en MT-rapport før en nærmere opplysningsplikt inntreffer. Juridisk teori har argumentert for at henvisningen til «*transaksjonen eller mistanken*» sett i lys av første ledd første punktum, trekker i retning av at en forutsetning for opplysningsplikt er at den rapporteringspliktige på forhånd har sendt en MT-rapport.¹²² Dette kan også sies å støttes av straffeprosesslovens regler om vit-

¹¹⁹ Se likedan Rui (2012) side 351.

¹²⁰ Eksempelet er hentet fra EFEs Årsrapport (2011) side 8.

¹²¹ Jfr. Samtale med Sven Arild Damslora.

¹²² Se Rui (2012) side 352.

neplikt.¹²³ Vitneplikt gjelder som den klare hovedregel kun når det er åpnet etterforskning i straffesak, og det må derfor foreligge et særlig rettsgrunnlag for å pålegge personer en alminnelig forklarings- eller opplysningsplikt for politiet, før straffesak er åpnet. Mye kan derfor tale for at opplysningsplikten bør være begrenset til konkrete spørsmål som eventuelt kan oppklare det som fremkommer av den innsendte MT-rapporten.¹²⁴

Det er imidlertid ingen ting i veien for at ØKOKRIM kontakter rapporteringspliktige og andre i forbindelse med etterretnings- og etterforskningsarbeidet, men rettssikkerhetshensyn taler da for at det bør åpnes etterforskning i de tilfellene ØKOKRIM ønsker en omfattende og vidtgående forklaring om et mulig straffbart forhold, slik at de rettssikkerhetsgarantier som straffeprosessloven gir anvisning på, kommer til anvendelse.¹²⁵

3.3.4 Tidspunktet for rapporteringsplikten – Når skal MT-rapport sendes?

Hvitvaskingsloven har ingen bestemmelse om når en rapport skal sendes inn etter at undersøkelsene er avsluttet. I følge hvitvaskingsdirektivet artikkel 22 nr. 1 (a) skal rapporteringen skje «promptly». Ordlyden tilsier her at rapportering skal skje med en gang. Hensynet til en effektiv etterforskning tilsier også at rapportering bør skje med en gang undersøkelsene er foretatt. Mye kan allikevel tale for at den rapporteringspliktige bør få den tiden som er nødvendig for å utarbeide en tilstrekkelig grundig rapport. Rapporteringstiden vil dermed kunne avhenge av hvor komplisert transaksjon det er tale om; kompliserte transaksjoner vil ofte kreve en lengre undersøkelsestid enn enkle transaksjoner, noe som innebærer at det også vil ta noe lengre tid å utarbeide rapporten, og rapporteringen vil dermed kunne skje flere dager etter at mistanken er oppstått.

¹²³ Se straffeprosessloven § 108 og § 230.

¹²⁴ Se likedan Rui (2012) side 354.

¹²⁵ Jfr. Rui (2012) side 353-354.

Det er vanskelig å si noe mer presist om hvor raskt en rapport skal sendes etter at undersøkelsene er foretatt, det bør allikevel legges til grunn at rapportering skal skje så fort som mulig ut fra et objektivt perspektiv.¹²⁶

3.3.5 Gjennomføring av mistenkelige transaksjoner

Rapporteringspliktige skal etter hvitvaskingsloven § 19 første ledd første punktum «*ikke gjennomføre transaksjoner som medfører rapporteringsplikt som nevnt i § 18 før ØKOKRIM er underrettet*». Videre kan ØKOKRIM i særlige tilfeller gi pålegg om ikke å gjennomføre transaksjoner, jfr. første ledd annet punktum. Hovedregelen er altså at de rapporteringspliktige skal avstå fra å gjennomføre mistenkelige transaksjoner. Dette innebærer i praksis at den mistenkelig transaksjon fryses, enten av den rapporteringspliktige på eget initiativ eller etter instruks fra ØKOKRIM. Frysing av transaksjonen skjer helt til den rapporteringspliktige har fått tilbakemelding fra ØKOKRIM om at transaksjonen kan gjennomføres.¹²⁷ Dette gir ØKOKRIM både mulighet til å vurdere om etterforskning skal iverksettes, og til å stanse den straffbare handlingen før den fullbyrdes. Videre bidrar frysing til å gjøre det mulig å sikre beløpet med tanke på en eventuell senere inndragning.

Etter bestemmelsens annet ledd oppstilles et unntak ved at transaksjonen likevel kan gjennomføres før ØKOKRIM er underrettet «*dersom unnlatelse av å gjennomføre transaksjonen kan vanskeliggjøre ØKOKRIMS undersøkelser eller eventuell etterforskning eller det ikke er mulig å la være å gjennomføre transaksjonen*». Unntaket har sammenheng med at unnlatelse av å gjennomføre en transaksjon, ofte vil kunne vekke mistanke hos kunden om at en MT-rapport er sendt, og det er dermed en fare for at kunden forsøker å skjule eventuelle spor eller forsøker å vanskeliggjøre ØKOKRIMS videre undersøkelser. For å forhindre dette kan den mistenkelige transaksjonen i noen tilfeller allikevel gjennomføres. I så fall skal ØKOKRIM underrettes umiddelbart etter at den mistenkelige transaksjonen er gjennomført, jfr. § 19 annet ledd siste punktum.

¹²⁶ Jfr. tilsvarende synspunkter i Rui (2012) side 381.

¹²⁷ Jfr. Rui (2012) side 400.

3.3.6 Forholdet til taushetsplikten

En rekke av de rapporteringspliktige har i utgangspunktet taushetsplikt angående sine klients forhold. Brudd på taushetsplikten vil kunne medføre straff, i tillegg til kontraktsrettslige misligholdsbeføyelser eller erstatningsansvar.¹²⁸ Rapporteringsplikten innebærer således et unntak fra reglene om taushetsplikt. Hvitvaskingsloven § 20 første ledd bestemmer derfor at opplysninger som er meddelt ØKOKRIM i god tro i henhold til rapporteringsplikten i § 18, *ikke* medfører brudd på taushetsplikten og gir dermed heller ikke grunnlag for erstatningsansvar eller straffansvar. Formålet med bestemmelsen er at rapporteringspliktige ikke skal avstå fra å rapportere mistenkelige transaksjoner av frykt for å komme i erstatnings- eller straffeansvar i de tilfellene de er i tvil om en rapportering vil krenke taushetsplikten.¹²⁹ Har en rapporteringspliktig for eksempel gjort uriktige vurderinger av grunnlaget for mistanken, og en uriktig tolking av hva som ligger i mistankekravet, så vil dette være omfattet av ansvarsfriehtsregelen.¹³⁰ Bestemmelsen forutsetter imidlertid at rapporteringspliktige kun vil være ansvarsfri i de tilfellene det er rapportert i «god tro», noe som innebærer at illojale rapporteringer av en kunde vil falle utenfor. Rapporteringspliktige vil således ikke være beskyttet hvis vedkommende med hensikt har rapportert uriktige opplysninger.

Finansinstitusjoner og forsikringsselskaper kan videre utveksle nødvendige kundeopplysninger seg imellom når det anses nødvendig som ledd i undersøkelser av mistenkelige transaksjoner, uten hinder av taushetsplikten, jfr. 20 annet ledd. Regelen er ment å gi finansinstitusjoner og forsikringsselskaper muligheten til å foreta grundigere undersøkelser av mistenkelige transaksjoner gjennom å konferere med andre.¹³¹

¹²⁸ Jfr. NOU 2009:4 punkt 5.7.3 side 67.

¹²⁹ Jfr. Rui (2012) side 382.

¹³⁰ Jfr. Rui (2012) side 385.

¹³¹ Jfr. Ot. Prp. Nr. 72 (2002-2003) punkt 11.2 side

3.4 Særlig om mistankekravet knyttet til reglene om kundekontroll og løpende oppfølging

3.4.1 Innledning

I henhold til hvitvaskingsloven § 24 første ledd, jf. hvitvaskingsforskriften § 18, er finansinstitusjoner pålagt å etablere elektroniske overvåkningssystemer.¹³² Formålet med slike elektroniske systemer er å identifisere transaksjoner som kan ha tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller terrorfinansiering, jfr. forskriften § 18 første ledd. De elektroniske overvåkingssystemene er imidlertid kun et hjelpemiddel for å oppdage mulige mistenkelige transaksjoner, og transaksjonene som disse systemene fanger opp må derfor kontrolleres og følges opp manuelt før de eventuelt rapporteres videre til ØKOKRIM.¹³³ Det er videre grunn til å presisere at de rapporteringspliktige har en selvstendig plikt til å undersøke mistenkelige transaksjoner, uavhengig av om man har etablert elektroniske systemer.

Slik eksemplene i punkt 3.2.2 om forhold som kan danne grunnlag for mistanke illustrerer, vil situasjonen veldig ofte være slik at en transaksjon oppfattes som mistenkelig på bakgrunn av at den oppleves som uvanlig ut fra den rapporteringspliktiges egen erfaring, sammenholdt med den kunnskap man har om den enkelte kunde. Mistanken henger således sammen med at transaksjonen ikke samsvarer med kundens normale transaksjonsmønster, og en viktig side av undersøkelses- og rapporteringsplikten er derfor å ha tilstrekkelig kunnskap om den enkelte kunde. Dette øker sjansene for å oppdage transaksjoner som skiller seg ut og som dermed kan tenkes å ha tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller terrorfinansiering.

¹³² Finanstilsynet har i Rundskriv 8/2009 side 37 presisert at plikten gjelder for sparebanker og forretningsbanker, finansieringsforetak, filial av kredittinstitusjon (bank og finansieringsforetak) innenfor EU/EØS-området, samt filial eller foretak registrert i Norge av en utenlandsk kredittinstitusjon med hovedsete i land utenfor EU/EØS-området, og som har tillatelse til å drive finansieringsvirksomhet her i Norge.

¹³³ Jfr. Kredittilsynets Rundskriv 8/2009 side 37.

3.4.2 Nærmere om plikten til å foreta risikobasert kundekontroll og løpende oppfølging

Plikten til å foreta kundekontroll og løpende oppfølging fremgår av reglene i hvitvaskingsloven kapittel 2. Reglene bygger på det såkalte kjenn din kunde- prinsippet, som anses for å være et av de viktigste virkemidler for å hindre at det finansielle system misbrukes til hvitvasking og terrorfinansiering. Et sentralt utslag av prinsippet er kravet om at kundens identitet skal bekreftes og at det skal innhentes opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art, jfr. § 7.

Etter hvitvaskingsloven § 5 skal rapporteringspliktige foreta kundekontroll etter §§ 6 til 13 og løpende oppfølging etter § 14. Paragraf 5 slår uttrykkelig fast det sentrale prinsippet om at kundekontroll og løpende oppfølging skal foretas på grunnlag av en vurdering av risiko for transaksjoner med tilknytning til utbytte av straffbare handlinger og terrorfinansiering. Risikovurderingen danner således grunnlaget for omfanget av de kontrolltiltak som skal iverksettes. Risikoen skal videre vurderes ut fra type kunde, kundeforhold, produkt og transaksjon. På denne måten kan de rapporteringspliktige benytte ressursene til antihvitvaskingstiltak der risikoen for å bli misbrukt i hvitvasking- og terrorfinansieringssammenheng er størst.

Hvitvaskingsloven § 6 fastsetter hvilke situasjoner som utløser kundekontroll. Kundekontroll skal foretas ved etablering av kundeforhold, ved transaksjoner som gjelder 100 000 norske kroner eller mer, for kunde som den rapporteringspliktige ikke har et etablert kundeforhold til, *ved mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av straffbar handling eller terrorfinansiering*, og ved tvil om hvorvidt tidligere innhentede opplysninger om kunden er korrekte eller tilstrekkelige, jfr. hvitvaskingsloven § 6 første ledd nr. 1 til 4.

Nærmere regler om gjennomføringen av kundekontrollen finner vi i hvitvaskingsloven § 6. Etter bestemmelsen skal kundekontrollen omfatte registrering av opplysninger som nevnt i § 8, bekreftelse av kundens identitet, bekreftelse av identiteten til reelle rettighetshavere og innhenting av opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art. Tanken er at kundekontrollen skal gjøre den rapporteringspliktige i stand til å avgjøre risikoen for hvitvas-

king og terrorfinansiering, og dermed være i bedre stand til å fange opp mistenkelige transaksjoner som foretas. Risikoprinsippet innebærer at det kreves grundigere kundekontroll hvor risikoen for hvitvasking er høy, og at det ikke stilles like strenge krav til omfanget av kundekontrollen der hvor risikoen er lav.¹³⁴ På bakgrunn av dette sonderer hvitvaskingsloven mellom tre forskjellige nivåer for kundekontroll; alminnelig, forenklet og forsterket. I tilfeller der risikoen for hvitvasking blir vurdert som lav kan det foretas forenklet kundekontroll etter hvitvaskingsloven § 13. Bestemmelsen innebærer i realiteten et unntak fraplikten til å foreta kundekontroll, og vil kunne foretas overfor nærmere angitte kundeforhold og nærmere angitte produkter som fremgår av den uttømmende oppstillingen i hvitvaskingsforskriften § 10. Forenklet kundekontroll vil eksempelvis kunne foretas overfor finansinstitusjoner, forsikringsselskap og verdipapirforetak, men vil ikke gjelde dersom det oppstår mistanke om at en transaksjon har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering.

Videre vil situasjoner som etter sin art innebærer høy risiko for transaksjoner med tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller terrorfinansiering, gi grunnlag for forsterkede kundekontrolltiltak etter hvitvaskingsloven § 15. Kontrolltiltakene vil komme i tillegg til de alminnelige tiltakene som følger av §§ 5 til 14, jfr. § 15. Forsterkede kontrolltiltak skal blant annet alltid iverksettes overfor produkter og transaksjoner som fremmer anonymitet og politisk eksponerte personer (PEPs)¹³⁵ da det er en antatt økt risiko for at disse personene er involvert i hvitvasking, korrupsjon eller annen kriminalitet.

Hvilke situasjoner eller kundeforhold som etter sin art kan innebære høy risiko for hvitvasking, er ikke nærmere regulert i loven. FATF har i sine anbefalinger oppstilt følgende eksempler på kundeforhold som typisk vil kunne innebære høy risiko: forretningsforholdet er uvanlig, for eksempel ved at det er stor geografisk avstand mellom finansinstitusjonen og kunden, utenlandske kunder, næringer med kontantomsetning, juridiske subjekter, holding-

¹³⁴ Jfr. Rui (2012) side 287.

¹³⁵ Person som innen siste år har hatt en høytstående stilling i utenlandsk stat, samt familiemedlemmer og nære medarbeidere til denne personen, jfr. hvitvaskingsloven § 15 tredje ledd.

selskaper, stråelskaper og selskaper med kompliserte eierstrukturer eller skjulte eiere. Videre nevnes privatpersoner med betydelige formuer, anonyme transaksjoner, forretningsområder og transaksjoner der det er lite eller ingen personkontakt med kunden, samt betalinger mottatt fra ukjente eller ikke- tilknyttede tredjepersoner, som eksempler på situasjoner og transaksjoner som potensielt vil kunne innebære høy risiko for hvitvasking.

Situasjonene som kan utløse en nærmere undersøkelsesplikt etter hvitvaskingsforskriften § 12, vil også kunne være eksempler på forhold som etter sin art kan innebære høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering, og som etter en konkret vurdering dermed vil kunne innebære forsterkede kontrolltiltak.¹³⁶ Jeg henviser her til den foregående redegjørelsen av dette i punkt 3.2.2.

I tillegg til reglene om kundekontroll plikter de rapporteringspliktige å foreta en løpende oppfølging av eksisterende kundeforhold. Hvitvaskingsloven § 14 slår fast at dette innebærer «å påse at transaksjoner som den rapporteringspliktige blir kjent med er i samsvar med den rapporteringspliktiges kjennskap til kunden og dens virksomhet». I likhet med kundekontrollen skal den løpende oppfølgningen foretas på grunnlag av en vurdering av risiko for transaksjoner med tilknytning til hvitvasking og terrorfinansiering, jfr. § 5. Hovedformålet med reglene om løpende oppfølging er å sikre en oppdatert risikoprofil. I løpet av et kundeforhold vil det kunne inntre forhold som tilsier at risikoprofilen må endres. Hvis ikke risikoprofilen endres risikerer man at det vies unødvendig stor oppmerksomhet til kunder som egentlig ikke trenger det, og at mistenkelige transaksjoner ikke fanges opp hos kunder hvor risikoprofilen uriktig er satt for lavt.¹³⁷ En jevnlig løpende oppfølging vil dermed kunne sette den rapporteringspliktige i bedre stand til å avdekke mistenkelige transaksjoner og plikten til å foreta nærmere undersøkelser mer effektiv.

Det er grunn til å understreke at selv om et kundeforhold eller en transaksjon kan innebære høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering, så vil ikke dette nødvendigvis utløse en

¹³⁶ Jfr. Finanstilsynets rundskriv 8/2009 side 27 og 28.

¹³⁷ Jfr. Rui (2012) side 319.

nærmere undersøkelses- og rapporteringsplikt. At en transaksjon representerer høy risiko er således ikke sammenfallende med at transaksjonen anses for å være mistenkelig. De ovennevnte eksemplene på forhold som vil kunne innebære høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering vil imidlertid også være relevante indikasjoner på mistenkelige transaksjoner som kan ha tilknytning til hvitvasking og terrorfinansiering. I praksis skal det derfor mindre til for at noe anses mistenkelig i forhold til kunder med antatt høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering, og transaksjoner tilknyttet disse kundene undersøkes og rapporteres derfor hyppigere enn transaksjoner tilknyttet kunder med et lavere kontrollnivå.¹³⁸

Det er altså avvikende kundedadferd som i praksis er det som oftest utløser en mistanke hos de rapporteringspliktige.¹³⁹ Hver kunde tildeles en kundeprofil hvor det benyttes ulike scenarioer ut fra hvilke transaksjoner som kan forventes av vedkommende kunde. Det forventes for eksempel ikke at en student med lav inntekt skal motta større beløp fra utlandet, og slike transaksjoner vil dermed fanges opp av de elektroniske systemene som en følge av at transaksjonen ikke samsvarer med studentens tildelte kundeprofilen. Dette viser viktigheten av å ha inngående kundekjennskap, og at muligheten for å oppdage mistenkelige transaksjoner svekkes jo dårligere kundekjennskap de rapporteringspliktige har. Det at kontroll- og varslingsrutinene i så stor grad bygger på avvikende kundedadferd kan imidlertid medføre at det fokuseres for mye på om avviket er stort nok, i stedet for at transaksjonene vurderes isolert, slik at det avgjørende blir om transaksjonen objektivt sett er mistenkelig. En risikerer dermed at de mer profesjonelle aktørene ikke fanges opp ettersom det kan antas at disse klarer å få hvitvaskingen til å se ordinær ut ved å ha et transaksjonsmønster som er forventet og som ikke skiller seg ut fra deres profilscenario. Det er derfor viktig at mistanken både knyttes til generelle avvikserfaringer og til den aktuelle transaksjonen som sådan, sett i sammenheng med eventuell avvikende kundedadferd.

¹³⁸ Jfr. samtaler med de rapporteringspliktige.

¹³⁹ Jfr. samtaler med de rapporteringspliktige.

4 Nærmere om mistankekravet i praksis

4.1 Innledning¹⁴⁰

Figur 1: Undersøkelles- og rapporteringssystemet i praksis

Figur 1 illustrerer på en forenklet måte hvordan undersøkelses- og rapporteringssystemet fungerer i praksis. De mistenkelige transaksjonene fanges enten opp av de elektroniske systemene eller manuelt av de rapporteringspliktiges ansatte. Transaksjonene som fanges opp elektronisk havner direkte hos hvitvaskingsteamet, mens de transaksjonene som fanges opp manuelt rapporteres internt til hvitvaskingsteamet av den ansatte. I hvitvaskingsteamet er det som regel en person som foretar undersøkelser og en annen som vurderer om det skal rapporteres videre. En utreder vil i praksis ha fullmakt til både å foreta undersøkelser og til å vurdere om det skal rapporteres.¹⁴¹ De elektroniske systemene fanger opp svært mange transaksjoner som det ved nærmere undersøkelser viser seg at det ikke var noe mistenkelig

¹⁴⁰ Jfr. samtaler med de rapporteringspliktige.

¹⁴¹ Dersom samme person både foretar undersøkelser og avgjør om det skal rapporteres, så vil dette kunne åpne muligheter for korrupsjon, selv om det ikke er grunnlag for å si at dette er utbredt i Norge.

ved. Det kan dermed være grunn til å stille spørsmålstegn ved hvor gode disse systemene egentlig er.¹⁴²

Flertallet av de mistenkelige transaksjonene som Sparebank1 rapporterer videre til ØKO-KRIM er fanget opp av de elektroniske systemene. Hos DNB er det motsatt, her antas det at flertallet av de mistenkelige transaksjonene som rapporteres videre er fanget opp manuelt. Årsaken til dette er det vanskelig å si noe sikkert om. Det kan tenkes at de rapporteringspliktige hos de mindre aktørene ikke er nok observante. Eller det kan tenkes at de kriminelle heller forsøker å hvitvaske penger gjennom filialene til de større aktørene, fordi de antar at det er større sjanse for å skille seg ut og dermed bli oppdaget hos de mindre aktørene.

Selv om en kunde har blitt rapportert inn tidligere så trenger ikke dette nødvendigvis medføre at det skal en lavere terskel til før det foretas undersøkelser og eventuelt rapporteres neste gang kunden foretar en tilsvarende mistenkelig transaksjon. I de tilfellene mistanken viste seg å være berettiget vil kunden få et forsterket kontrollnivå, slik at det skal mindre til før det neste gang foretas undersøkelser og rapportering av tilsvarende transaksjoner. Derksom en kunde gjentatte ganger har foretatt mistenkelige transaksjoner, og disse har blitt avkreftet ved de nærmere undersøkelsene, så kan det tenkes at det foretas en nedjustering av risikoprofilen slik at disse transaksjonene ikke undersøkes og rapporteres neste gang de fanges opp av systemene.¹⁴³

¹⁴² De rapporteringspliktige erkjenner imidlertid at systemene kan bli bedre og aktørene som selger hvitvaskekingssystemer jobber derfor hele tiden med å utvikle systemene.

¹⁴³Jfr. samtaler med de rapporteringspliktige.

4.2 Nærmere om rapporteringen av mistenkelige transaksjoner

Tabellen nedenfor viser en oversikt over hvilke rapporteringspliktige som rapporterer mistenkelige transaksjoner og hvor mange rapporter ØKOKRIM har mottatt fra de enkelte.¹⁴⁴

Figur 2: Mottatte mistankerapporter de siste fem år fra de ulike rapporteringspliktige

Rapporteringsgrupper	2008	2009	2010	2011	2012
Advokater	7	12	6	11	12
Andre, jf. hvitvaskingsloven § 4	7	2	15	26	38
Banker	2073	2176	2618	2529	2903
E-pengeforetak	1	0	0	1	1
Forhandlere av gjenstander	109	82	78	62	59
Forsikringsselskap	15	31	42	33	55
Meglere	11	21	15	6	17
Regnskapsførere	44	58	59	46	47
Revisorer	78	97	86	65	54
Verdipapirforetak mv.	1	1	7	5	1
Virksomheter for betalingsformidling	6680	3681	3734	1234	882
Totalt	9026	6161	6660	4018	4069

Tabellen viser at det har skjedd en stor nedgang i den totale rapporteringen av mistenkelige transaksjoner de siste fem år, fra henholdsvis 9026 rapporter i 2008 til 4069 rapporter i 2012. Rapporteringen i perioden 2011 til 2012 har imidlertid holdt seg stabil med 4018 rapporter i 2011 og 4069 rapporter i 2012. Selv om rapporteringen i de senere år har vært stabil tyder mye på at antall rapporter burde ha steget ytterligere da tall fra kriminalstatistikken viser en økning i proffmotivert kriminalitet¹⁴⁵. Dette gir grunn til å tro at det også har skjedd en større reell økning i antall transaksjoner tilknyttet straffbare handlinger, enn

¹⁴⁴ Tallene er hentet fra Trendrapport om hvitvasking (2011) *Figur 10* side 13 og Årsrapport (2012-2013) *Figur* side 15.

¹⁴⁵ Jfr. Vedlegg 1: Anmeldt økonomisk kriminalitet 2007-2011, utvalgte undergrupper, Kilde jus065, Politidirektoratet, Kommenterte STRASAK-tall 2011. Tallene må sies å være noe misvisende da det er antatt at det er store mørketall som en følge av at denne type kriminalitet er vanskelig å avdekke.

det antall innsendte MT-rapporter gir uttrykk for.¹⁴⁶ Til tross for dette har flere av de større aktørene i bransjen faktisk hatt en nedgang i sin rapportering.¹⁴⁷ Nedgangen kan ha sammenheng med at kundekontrollen er blitt langt strengere enn tidligere, noe som har medført at flere transaksjoner nå nektes gjennomført. Men det kan også tenkes at det foregår en underrapportering, eller at de rapporteringspliktige rett og slett ikke er flinke nok til å oppdage hvitvasking. Særlig må dette sies å gjelde forhandlere av gjenstander, da det ikke er grunn til å tro at kriminelle har sluttet å plassere utbytter i verdifulle gjenstander som biler, kunst og antikviteter.¹⁴⁸

Som tabellen viser står banker og virksomheter for betalingsformidling for en stor del av alle innsendte MT-rapportene.¹⁴⁹ Bakgrunnen for dette er først og fremst at disse næringene tradisjonelt har blitt brukt av kriminelle til å plassere og tilsløre utbytte fra straffbare handlinger. Som et resultat av dette har det vært et stort fokus på forebygging av hvitvasking, og hvordan disse bransjene kan utnyttes av kriminelle. Dette har ført til at finansinstitusjonene etter hvert har utviklet gode systemer for å fange opp mistenkelige transaksjoner, for på den måten å forhindre at deres tjenester misbrukes i hvitvaskingssammenheng. Finansinstitusjonene har også vært omfattet av rapporteringsplikten lengst, i tillegg til at de har de største kundekretsene blant alle de rapporteringspliktige, og det er således naturlig at denne gruppen står for den største andelen av innsendte MT-rapporter.

¹⁴⁶ Jfr. Årsrapport (2012-2013) side 14.

¹⁴⁷ Jfr. blant annet forhandlere av gjenstander, revisorer, verdipapirforetak og virksomhet for betalingsformidling.

¹⁴⁸ Jfr. Årsrapport EFE (2011) side 12.

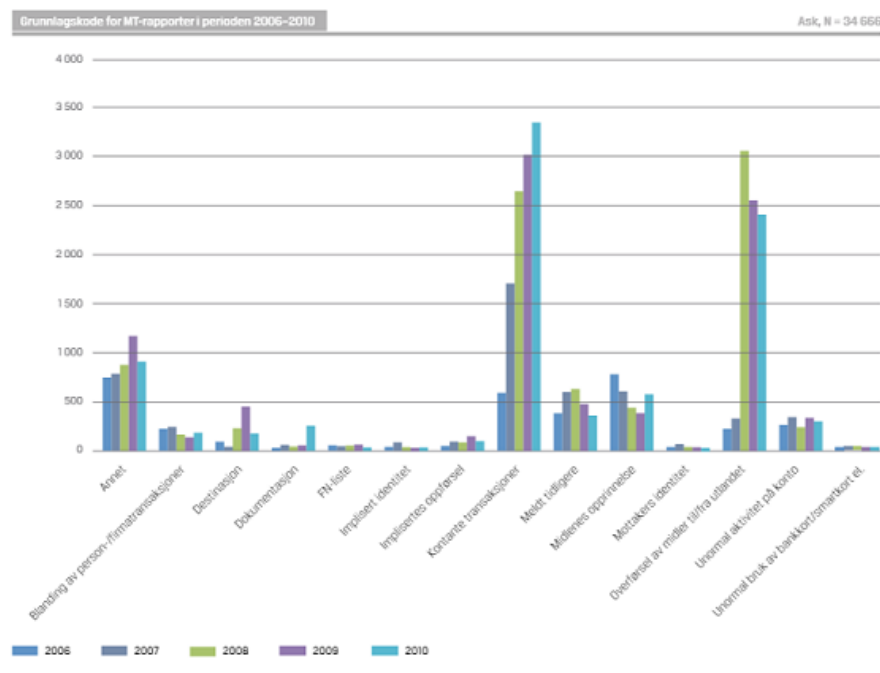
¹⁴⁹ 95 % av alle innsendte mistankerapporter i perioden 2006-2010, jfr. Trendrapport om hvitvasking (2011) side 33.

4.3 Hvilke transaksjoner rapporteres?

4.3.1 Hvilke transaksjoner knyttes det oftest mistanke til?

Tabellen viser en oversikt over hvilke transaksjoner som oftest danner grunnlaget for en mistanke og som oftest rapporteres inn til ØKOKRIM.

Figur 3: Oversikt over grunnlagskoder for MT-rapporter i perioden 2006-2010¹⁵⁰

Ved innsendingen av en MT-rapport må den rapporteringspliktige krysse av for en eller flere koder som beskriver grunnlaget for mistanken. Det er ingen ting i veien for at en MT-rapport inneholder flere koder, og at det dermed er flere forhold som har utløst mistanken. Som figuren viser, er det «kontante transaksjoner» og «overførsel av midler til og fra utlandet» som oftest er de transaksjonene som danner grunnlaget for en mistanke hos de rapporteringspliktige i praksis. Videre viser figuren at mistanken ofte også knytter seg til grunn-

¹⁵⁰ Tabellen er hentet fra Trendrapport om hvitvasking (2011) side 37.

lagskodene «annet»¹⁵¹, «midlenes opprinnelse», «meldt fra tidligere» og «unormal aktivitet på konto». At det er disse grunnlagene som det oftest knyttes en mistanke til, må ses i sammenheng med at det er bankene og virksomheter som driver betalingsformidling som sender flest MT-rapporter, og at det som danner grunnlaget for en mistanke hos disse dermed vil påvirke statistikken for hva som kan sies å danne grunnlag for mistanke hos alle de rapporteringspliktige. Tendensen er allikevel at «kontante transaksjoner» er den grunnlagskoden som går igjen også hos de øvrige rapporteringspliktige.

4.3.1.1 Nærmere om kontanttransaksjoner

Kontanttransaksjoner utgjør som nevnt flertallet av de innrapporterte mistenkelige transaksjonene. Dette har sammenheng med at proffmotiverte straffbare handlinger som regel genererer et økonomisk utbytte i form av kontanter. Kontanttransaksjonene er gjerne knyttet til *innskudd, uttak eller vekslinger*.¹⁵² Transaksjonene omfatter også tilfeller der kunden betaler for en ytelse med et større kontantbeløp.

Mistenkelige transaksjoner knyttet til *innskudd eller uttak* vil typisk oppstå i tilfeller hvor det er foretatt store og/eller hyppige kontantinnskudd eller kontantuttak, enten over skranke, via innskuddsautomater/minibanker eller nattsafe. Innskuddsautomater og nattsafer muliggjør innskudd av større beløp, i flere omganger, på forskjellige steder og av forskjellige personer, uten direkte kontakt med personell i banken.¹⁵³ På denne måten unngår man å få spørsmål om pengenes opprinnelse og innskyters identitet. Elektronisk overvåking vil her være en viktig forutsetning for å oppdage mistenkelige transaksjoner ved bruk av innskuddsautomater. Det er videre grunn til å presisere at det i utgangspunktet ikke er noe i veien med kontantomsetning, men enkelte personer og virksomheter har et stort kontantbasert transaksjonsmønster som ikke samsvarer med inntekt eller ordinær omsetning og vil dermed lett kunne virke mistenkelig. Ettersom beløpet må ses i sammenheng med kunden

¹⁵¹ Kategorien «annet» benyttes sammen med andre grunnlagskoder eller når ingen av de andre grunnlagene synes å passe, jfr. Trendrapport om hvitvasking (2011) side 37.

¹⁵² Jfr. Årsrapport EFE (2011) side 11.

¹⁵³ Jfr. Trendrapport om hvitvasking (2011) side 20-21.

og det som antas å være normalt i forhold til denne trenger ikke nødvendigvis størrelsen på transaksjonen være avgjørende for at det skal oppstå mistanke.

Mistenkelige kontanttransaksjoner knyttes også til *vekslinger*.¹⁵⁴ Valutavirksomhet, som både omfatter valutaveksling og betalingsformidling til utlandet, er derfor særlig utsatt for hvitvasking og terrorfinansiering.¹⁵⁵ MT-rapporter viser at utbytte fra straffbare handlinger i stor utstrekning veksles fra norske kroner til utenlandsk valuta, særlig til lettere omsettelig valuta som for eksempel euro og dollar. Som en følge av at de største norske vekslingsaktørene er blitt mer oppmerksomme på risikoen for misbruk av sine tjenester og dermed har godt utarbeidede hvitvaskingssystemer, er det antatt at det er blitt vanligere å smugle norske valuta til utlandet og veksle valutaen der.¹⁵⁶

4.3.1.2 Nærmere om overførsel av midler til og fra utlandet

Overførsel av midler til og fra utlandet er også en type transaksjoner som ofte danner grunnlaget for en mistanke hos de rapporteringspliktige.¹⁵⁷ Pengeoverføring er en rask og enkel måte å flytte utbyttet over landegrenser, og når pengene først er flyttet til et annet land er det svært vanskelig å spore dem tilbake til lovbruddet. Pengeoverføringer foregår som regel ved å benytte tjenester fra ordinært banksystem, tjenester fra betalingsforetak, som for eksempel MoneyGram og Western Union, eller ved bruk av uformelle verdioverføringssystemer (hawala)¹⁵⁸. Mistanke knyttet til pengeoverføringer til og fra utlandet vil ofte være basert på at overføringen har skjedd til og fra et skatteparadis (for å unngå formuesbeskatning), gjennom konti til tredjepersoner, stråmenn eller stråselskaper. Videre kan det dreie seg om hyppige overføringer til utlandet som ikke samsvarer med kundens økono-

¹⁵⁴ Enten gjennom vekslingsforetak eller via banker.

¹⁵⁵ Jfr. Ot. Prp. Nr. 81 (2002-2003) side 54-64 og fortalen til kommisjonsdirektiv 2006/70/EF punkt 13.

¹⁵⁶ Jfr. Rapport: Nasjonal risikovurdering side 33.

¹⁵⁷ Se punkt 3.2.2 om fremgangsmåter for å overføre midler.

¹⁵⁸ Med hawala menes pengeoverførere som stort sett betjener spesifikke etniske grupper eller geografiske områder, jfr. FATFs definisjon i rapporten «The role of hawala and other similar service providers in ML/TF» fra 2013.

miske forhold, eller som nevnt ovenfor, gjennom valutaveksling som deretter overføres til utlandet.

4.3.2 Hvilke bransjer knyttes det oftest mistanke til?

Bygg- og anleggsbransjen, eiendom og bilomsetning, samt kontantbaserte virksomheter, som restauranter, rengjøring og varehandel, er de bransjene som tradisjonelt har vært knyttet til hvitvaskingsaktivitet. Særlig bygg- og anleggsbransjen er næringer der det i størst grad rapporteres om mistenkelige transaksjoner.¹⁵⁹ Disse bransjene er særlig attraktive for hvitvasking ettersom utbyttet lett kan blandes inn i dagsomsetningen og dermed fremstå som legitime inntekter. En viktig forutsetning for å oppdage slik hvitvasking er å ha god kunnskap om gjennomsnittlig omsetning, noe som kan gjøre det vanskelig å oppdage denne type hvitvasking. De innsendte MT-rapportene viser at mistanken har vært knyttet til fiktive faktureringer som har involvert store og systematiske kontantuttak over kort tid.¹⁶⁰

4.3.3 Hvilke transaksjoner fanges ikke opp?

Som et resultat av det store fokuset på transaksjoner som omhandler kontanter, har ØKO-KRIM påpekt at rapporteringen i for liten grad tar for seg transaksjoner som ikke omhandler kontanter. Som en følge av dette antas det at transaksjoner hvor pengene flyttes innad i banksystemet, for eksempel gjennom ulike egne konti, via stråmenn eller stråselskap, i alt for liten grad fanges opp.¹⁶¹ Disse pengene befinner seg allerede i systemet, noe som gjør det svært vanskelig å påvise sammenhengen mellom den straffbare handlingene og utbyttet.

Videre rapporteres det lite innenfor bedriftsmarkedet. Særlig må dette antas at bedriftskunder, hvor privat økonomi og bedriftsinntekter er sammenblandet, ikke i stor nok grad fanges opp. Dette har sammenheng med at det vil være vanskelig å skille hva som stammer fra legal og eventuell ulovlig inntekt hos disse kundene. Tilsvarende gjelder kompliserte sel-

¹⁵⁹ Jfr. Trendrapport om hvitvasking (2011) side 32.

¹⁶⁰ Jfr. Rapport: Nasjonal risikovurdering side 37.

¹⁶¹ Jfr. samtale med Tor Ivar Mysen i DNB.

skapsstrukturer hvor det overføres penger via ulike selskapskonti tilknyttet samme konsern.¹⁶²

Det må videre antas at tette lojalitetsbånd mellom de rapporteringspliktige og den enkelte kunde kan medføre en viss fare for at det ikke foretas undersøkelser og rapporteringer av mistenkelige transaksjoner som rapporteringspliktige kjenner eller har kjennskap til.¹⁶³ Dette vil særlig kunne gjelde på mindre tettsteder.

4.3.4 MT-rapportenes rolle¹⁶⁴

Det å sende inn en MT-rapport til ØKOKRIM er ikke det samme som å anmelde en sak til politiet. Rapportene behandles som etterretningsinformasjon og danner grunnlaget for ØKOKRIMs videre arbeid. Rapportene som mottas blir først behandlet i en elektronisk database hvor det blir foretatt undersøkelser opp mot forskjellige registre. Antall «treff» avgjør rapportens videre behandling. Rapporter som det er grunn til å undersøke nærmere, undersøkes manuelt. Velger ØKOKRIM å oversende informasjonen i MT-rapporten videre til politiet, vil rapporten kunne danne grunnlag for at politiet iverksetter etterforskning, eller den kan inngå i en eksisterende eller fremtidig straffesak. Flere MT-rapporter har inneholdt opplysninger som flere år senere har gitt informasjon i nye straffesaker. Det må imidlertid understrekes at det ikke er noe én-til-én forhold mellom en MT-rapport og en straffesak. En straffesak vil i mange tilfeller være et resultat av informasjon fra flere MT-rapporter, og vil derfor sjelden bygge på en MT-rapport alene.¹⁶⁵ Som flere av de ovennevnte eksemplene fra rettspraksis viser, vil politiet i svært mange tilfeller ikke ha avdekket hvitvasking av straffbare forhold fra utbytte av straffbare handlinger hvis det ikke hadde vært for innrapporteringen av den mistenkelige transaksjonen. MT-rapportene spiller derfor en svært viktig rolle i kampen mot økonomisk kriminalitet.

¹⁶² Jfr. samtaler med de rapporteringspliktige.

¹⁶³ Jfr. Trendrapport om hvitvasking (2011) side 13.

¹⁶⁴ Jfr. Samtale med Sven Arild Damslora.

¹⁶⁵ Se vedlegg 2.

5 Sanksjoner ved brudd på undersøkelses- og rapporteringsplikten

5.1 Pålegg og tvangstiltak

I henhold til Finanstilsynsloven skal Finanstilsynet føre tilsyn med at finansinstitusjonene etterlever hvitvaskingsregelverket, jf. lov av 7. desember 1956 nr. 1 § 3. Tilsynsrådet for advokatvirksomhet fører tilsyn med advokater, jf. § 225 første ledd. Tilsynsorganene har etter hvitvaskingsloven § 27 adgang til å gi rapporteringspliktige pålegg om at forhold som er i strid med hvitvaskingsloven og bestemmelser gitt i medhold av loven, skal opphøre innen en gitt frist. Oversittes denne fristen kan det ilegges tvangsmulkt, enten i form av engangsmulkt eller som løpende mulkt jf. annet ledd.

5.2 Straff

Etter hvitvaskingsloven § 28 første ledd straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt overtrer eller medvirker til overtredelse av hvitvaskingsloven §§ 5, 6, 7, 8, 15, 17, 18 eller 22, eller forskrifter gitt i medhold av disse bestemmelsene. Utvalget av de handleplikter som er straffesanksjonert etter § 28, er begrunnet med at det ble ansett nødvendig å ilegge straff for overtredelse av de mest sentrale forpliktelsene for de rapporteringspliktige for å sikre en effektiv håndhevelse reglene.¹⁶⁶

Utgangspunktet er at det straffes med bøter, men ved særlig skjerpende omstendigheter kan fengsel i inntil et år anvendes, jfr. annet ledd. Lovens primære pliktsubjekter er de rapporteringspliktige, og det vil dermed være disse som er ansvarlige for at de straffesanksjonerte pliktbestemmelsene er overholdt.¹⁶⁷ Til tross for at de rapporteringspliktiges ansatte etter §§ 5 og 7 også er pliktsubjekter, noe som skulle tilsi at en ansatt kunne straffes som hovedmann hvis han forsettlig eller grovt uaktsomt overtrer bestemmelsene, så har forarbeidene presisert at i den grad det skulle være aktuelt å ilegge straff for en ansatt, så vil det

¹⁶⁶ Jfr. Ot. Prp. Nr. (2008-2009) punkt 8.2.5 side 114.

¹⁶⁷ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 8.2.5 side 114-115.

være hensiktsmessig at dette gjøres på grunnlag av et medvirkningsansvar etter straffeloven § 317.¹⁶⁸ Dersom den rapporteringspliktige er en juridisk person, vil det være aktuelt å gå veien om bestemmelsen om foretaksstraff i straffeloven § 48 a).

Hvitvaskingsloven § 28 rammer for det første rapporteringspliktige som har handlet med «forsett». Forsett er den alminnelige skyldformen i straffelovgivningen og foreligger hvis en rapporteringspliktig med hensikt, eller har holdt det som sikkert eller overveiende sannsynlig, at han har overtrådt de ovennevnte bestemmelsene i hvitvaskingsloven.¹⁶⁹ Videre rammer bestemmelsen den som har opptrådt svært uforsiktig eller uforsvarlig.¹⁷⁰ Dette vil være tilfelle dersom den rapporteringspliktige har utvist en kvalifisert klanderverdig oppførsel som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet.¹⁷¹ Kravet om aktsomhet refererer seg både til mistankekravet, kriminalitetskravet, tilknytningskravet og til selve undersøkelsesplikten.¹⁷²

Per desember 2013 er det kun to selskaper som er ilagt bøter for ikke å ha overholdt hvitvaskingslovens bestemmelser.¹⁷³ Dette har sammenheng med at Finanstilsynets erfaring er at skriftlige advarsler er tilstrekkelig for at institusjonen endrer rutineene sine, og det er dermed ikke nødvendig med bruk av formelle sanksjoner.¹⁷⁴ At det skal mye til før overtredelse av hvitvaskingsregelverket resulterer i formelle sanksjoner illustreres også av blant annet LB-2007-113159¹⁷⁵, hvor lagmannsretten etter en konkret vurdering og under sterk tvil kom til at vilkårene for tilbakekall av en advokats bevilling etter domstolloven § 230 nr. 1 ikke var til stede, til tross for at det blant annet forelå brudd på manglende undersøkelser og rapportering etter hvitvaskingsloven.

¹⁶⁸ Jfr. Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009) punkt 8.2.5 side 115.

¹⁶⁹ Jfr. Ot. Prp. Nr. 90 (2003-2004) punkt 16.2.2 side 226.

¹⁷⁰ Jfr. Ot. Prp. Nr. 90 (2003-2004) punkt 16.3.1 side 228.

¹⁷¹ Jfr. Rt. 1970 s. 1235.

¹⁷² Jfr. Rui (2012) side 332.

¹⁷³ Jfr. Rapport: Nasjonal risikovurdering av hvitvasking og terrorfinansiering i Norge side 46.

¹⁷⁴ Jfr. Rapport: Nasjonal risikovurdering av hvitvasking og terrorfinansiering i Norge side 45.

¹⁷⁵ Dommen er nevnt i punkt 3.2.2.5.

6 Avslutningsvis

Det kan legges til grunn at det fortsatt er knyttet usikkerhet til mistankekravet i hvitvaskingsloven og til når undersøkelses- og rapporteringsplikten inntreffer. Dette medfører at det vil være store forskjeller på hva som fanges opp av mistenkelige transaksjoner, noe som kan sies å være uheldig. Det er allikevel ingen tvil om at det skal svært lite til før det oppstår en mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av straffbare handlinger. Det kan imidlertid spørres om hvorvidt det er hensiktsmessig med et så lavt mistankekrav som hvitvaskingsloven opererer med for at undersøkelses- og rapporteringsplikten skal inntre. Jo lavere terskelen er, desto større sannsynlighet er det for at vi vil få en overrapportering, noe som særlig vil være uheldig for ØKOKRIMs videre bruk av rapportene. En vid undersøkelses- og rapporteringsplikt vil videre kunne føre til at svært mange personer mistenkeliggjøres og undersøkes på tynt grunnlag, noe som er uheldig ut fra personvernhen-syn. Ut fra et rettssikkerhetsperspektiv kan det også stilles spørsmål ved at de rapporteringspliktige nærmest driver etterforskning ved de nærmere undersøkelsene knyttet til mistanken, for å tilveiebringe informasjon til ØKOKRIM.

Det store antall innsendte MT-rapporter har videre ført til få straffesaker. Dette kan først og fremst skyldes at kvaliteten på rapportene ikke er gode nok, og at det rapporteres fordi den rapporteringspliktige ønsker å sikre seg mot eventuelle sanksjoner i ettertid. Det kan imidlertid også gi en indikasjon på at rapporteringsterskelen er for lav, eller at ØKOKRIM ikke har tilstrekkelig ressurser til å behandle de rapportene som mottas. I så fall kan det være grunn til å stille spørsmål ved forholdsmessigheten mellom tiltakene, altså det arbeidet de rapporteringspliktige legger ned for å oppdage, undersøke og rapportere mistenkelige transaksjoner, og de resultater som ØKOKRIM oppnår. Kanskje ville det vært hensiktsmessig å oppstille et krav om at enhver mistanke skal undersøkes nærmere, men at det ikke skal rapporteres med mindre undersøkelsene har *styrket* mistanken.

7 Litteraturliste

Norske lover:

- 1902 Almindelig borgerlig Straffelov 22 mai 1902 nr. 10 (Straffeloven)
- 1915 Lov 13 august nr. 5 om domstolene (Domstolloven)
- 1956 Lov 7 desember nr. 1 om tilsynet med finansinstitusjoner mv. (Finanstilsynsloven)
- 1976 Lov 11 juni nr. 71 om finansieringsvirksomhet (opphevet)
- 1981 Lov 22 mai nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven)
- 1988 Lov 10 juni nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner (Finansieringsvirksomhetsloven)
- 1992 Lov 27 november nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven).
- 1998 Lov 20 mars nr. 10 om forebyggende sikkerhetstjeneste (Sikkerhetsloven)
- 2003 Lov 20 juni nr. 41 om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. (Hvitvaskingsloven) (opphevet)
- 2009 Lov 6 mars 2009 nr. 11 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (Hvitvaskingsloven)

Dansk lov:

2013 Lov om forebyggende foranstaltninger mod hvidvask af udbytte og finansiering af terrorisme nr. 1022 af 13/08/2013

Svensk lov:

2009 Lag om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (2009:62)

Forskrifter:

FOR-2009-03-13-302	Forskrift om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (Hvitvaskingsforskriften).
FOR-2009-03-13-303	Forskrift om kontrollutvalg for tiltak mot hvitvasking.

Forarbeider:

Ot. Prp. Nr. 3 (2008-2009)	Om lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (Hvitvaskingsloven).
Ot. Prp. Nr. 60 (2004-2005)	Om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet).
Ot. Prp. Nr. 90 (2003-2004)	Om lov om straff (Straffeloven).
Ot. Prp. Nr. 72 (2002-2003)	Om lov om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger (Hvitvaskingsloven).

Ot. Prp. Nr. 22 (1995-1996)	Om lov om endringer i lov 10. juni 1988 nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner og visse andre lover (tiltak mot hvitvasking av penger).
Ot. Prp. nr. 53 (1992-1993)	Om lov om endringer i straffeloven m.v (hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger).
Ot. Prp. Nr. 85 (1991-1992)	Om lov om endringer i visse lover på Finansdepartementets område (EØS-tilpasning).
NOU 2009:4	Tiltak mot skatteunndragelser.
NOU 2007:10	Om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering Gjennomføring av EØS-regler tilsvarende EUs tredje hvitvaskingsdirektiv i norsk rett.
NOU 2004:6	Mellom effektivitet og personvern: Politimetoder i forebyggende øyemed.
Prop. 105 L (2010-2011)	Endringer i straffeprosesslova mv. (etterforskningsplikt mv.).
Meld. St. 7 (2010-2011)	Kampen mot organisert kriminalitet - En felles innsats.
Svensk forarbeider:	Regeringens proposition 2008/09:70, Genomförande av tredje penningtvättsdirektivet.

Konvensjoner, resolusjoner etc.:

FATF	Financial Action Task Force: International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation on money laundering, The FATF Recommendations, February 2012.
FATF	Financial Action Task Force: ATF IX Special Recommendations, October 2001 (incorporating all subsequent amendments until February 2008).
FN	De forente nasjoner Sikkerhetsrådets Resolusjon 1373, 28. september 2001.
FN	De forente nasjoner Konvensjon om bekjempelse av finansiering av terrorisme (terrorfinansieringskonvensjon), 9. desember 1999.

Direktiver:

2006/70/EF	Kommisjonsdirektiv av 1. august 2006 om fastsetting av gjennomføringstiltak for europaparlaments- og rådsdirektiv 2005/60/EF med hensyn til definisjonen av «politiske eksponerte personer» og de tekniske kriteriene for forenklet fremgangsmåter for kundekontroll og for unntak i tilfelle der finansiell
------------	--

virksomhet er drevet tilfeldig eller i svært avgrenset omfang.

2005/60/EF

EUROPAPARLAMENTETS- OG RÅDS DIREKTIV av 26. oktober 2005 om tiltak for å hindre at det finansielle system brukes til hvitvasking og finansiering av terrorisme (tredje hvitvaskingsdirektiv).

2001/97/EF

EUROPAPARLAMENT- OG RÅDS DIREKTIV av 4. desember 2001 om endring av rådsdirektiv 91/308/EØF om tiltak for å hindre at det finansielle system brukes til hvitvasking av penger (andre hvitvaskingsdirektiv).

91/308/EØF

RÅDS DIREKTIV av 10. juni 1991 om tiltak for å hindre at det finansielle system brukes til hvitvasking av penger (første hvitvaskingsdirektiv).

Rettspraksis:

Rt. 2008 s. 1473

Rt. 2006 side 466

Rt. 1999 s. 386

Rt. 1997 s. 1637

Rt. 1992 s. 1529

Rt. 1970 s. 1235

LB-2007-113159

LA 2000-1195

TOSLO 2010-194212

Juridisk litteratur:

- Rui (2012) Jon Petter Rui: *Hvitvasking: Fenomenet, regelverket, nye strategier*, Oslo 2012.
- Grahn m.fl. (2010) Thomas Grahn, Fredric Lundén, Kent Madstedt, Björn Wendleby: *Åtgärder mot penningtvätt m.m. – En praktisk vägledning och kommentar*, Stockholm 2010.
- Høgberg (2008) Alf Petter Høgberg: «Hvitvaskingsregelverkets historie og kilder» i: Alf Petter Høgberg og Ulf Stridbeck red.: *Hvitvasking*, Oslo 2008, side 20-29.
- Alf Petter Høgberg: «Hvitvaskingsmekanismen og den rettslige regulering» i: Alf Petter Høgberg og Ulf Stridbeck red.: *Hvitvasking*, Oslo 2008, side 30-42.
- Stridbeck (2008) Ulf Stridbeck: «Hvem er i hvitvaskingsbransjen – et blandet persongalleri» i: Alf Petter Høgberg og Ulf Stridbeck red.: *Hvitvasking*, Oslo 2008, side 43-57.
- Chanana (2008) Mita Chanana: «Advokaters undersøkelses- og rapporteringsplikt» i: Alf Petter Høgberg og Ulf Stridbeck red.: *Hvitvasking*, Oslo 2008, side 89-122.
- Eriksen (2008) Morten Eriksen: «Hvitvasking gjennom skatteparadiser» i: Alf Petter Høgberg og

Ulf Stridbeck red.: *Hvitvasking*, Oslo 2008,
side 152-243.

Hov (2007)

Jo Hov: *Innføring i prosess 1 og 2*, Oslo 2010.

Davidsen m.fl. (2006)

Anne B. Davidsen, Christel Y. Eide, Sigrun Gautefald
og Anette K. Nilsen: *Hvitvaskingslovens
undersøkelses- og rapporteringsplikt, teori og praksis*
(boken baserer seg på en spørreundersøkelse blant
hvitvaskingsansvarlige i revisor og
regnskapsbedrifter), Bergen 2006.

Bjerke/Keiserud (2001)

Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud:
Straffeprosessloven - Kommentirutgave, 3. utgave,
Bind 1 og 2, Oslo 2001.

Norsk Lovkommentar
Studentutgave 2005

Peter Lødrup, Knut Kaasen og Steinar Tjomsland,
Oslo 2005

Rundskriv:

Rundskriv 8/2009

Finanstilsynets Rundskriv av 23. juni 2009:
Veiledning til ny lov og forskrift med tiltak mot
hvitvasking og terrorfinansiering.

Rundskriv 13/2006

Finanstilsynets Rundskriv av 19. juni 2006:

Regelverket om tiltak mot hvitvasking av penger
m.m. - veiledning til problemstillinger som har særlig
betydning for revisorer og regnskapsførere.

Rundskriv 3/1999

Riksadvokatens rundskriv av 22. desember 1999:
Etterforskning.

Artikler:

Niels Kristian Axelsen og Roald Hopsnes: *Hvitvaskingsloven - Er undersøkelses- og meldepliktsreglene for advokater og fondsmeglere hensiktsmessig utformet?* I Tidsskrift for Strafferett 2005 s 9-46 - (TFST-2005-9).

Sven Arild Damslora, ØKOKRIM: *Rapporteringsplikten etter hvitvaskingsloven – Hva er mistenkelig?* (2002).

Jone Engh: *Finanslovgivningens regler om tiltak mot hvitvasking av penger.* Tidsskrift for forretningsjus hefte 4 2001 s 431-450 - (TFF-2001-431).

Ingrid Helmius: *Polisens rettslige befogenheter ved spaning*, Uppsala 2000.

Jens Petter Berg: *Finansinstitusjonenes rapporteringsplikt til ØKOKRIM ved mistanke om hvitvasking av penger - et gjennombrudd for «informant»-samfunnet?* Kritisk Juss 1996 s 147 - (KRJU-1996-147).

Kjell V. Andorsen: *Skjellig grunn til mistanke og bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler.* Lov og Rett 1994 s 559-575 - (LOR-1994-559).

Annet:

Rapport: Nasjonal risikovurdering av hvitvasking og terrorfinansiering (2014).

FATF High-risk and non-cooperative jurisdictions, Public Statement – 14 February 2014.

ØKOKRIM: Trendrapport 2013-2014, Trusselvurdering – Økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet.

FATF National money laundering and terrorist financing risk assessment, February 2013.

ØKOKRIM: Årsrapport (2012).

ØKOKRIM: Trendrapport om hvitvasking (2011).

Enheten for finansiell etterretning (EFE): Årsrapport (2011).

FATF Guidance on the Risk-Based Approach to Combating Money Laundering and Terrorist Financing - High Level Principles and Procedures, June 2007.

Intervjuer:

DNB Bank ASA – Samtale med Tor Ivar Mysen 25.03.2014.

Sparebank 1 Gruppen – Samtale med Ole Jørgen Eiterå og Einar Jørgenrud, 05.04.2014.

ØKOKRIM – Samtale med Sven Arild Damslora 05.04.2014.

Internettdokumenter (gyldig URL per 21.04.2014):

Link til den danske hvitvaskingsloven:

<http://www.foxylex.dk/hvidvaskningsloven/>

Link til den svenske hvitvaskingsloven:

<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20090062.HTM>

Link til den danske versjonen av hvitvaskingsdirektivet:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:DA:PDF>

Link til den svenske versjonen av hvitvaskingsdirektivet:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:SV:PDF>

Link til EUs tredje hvitvaskingsdirektiv (engelsk versjon):

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:en:PDF>

Link til svensk forarbeider:

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/11/58/87/3dd386a4.pdf>

Link til FATFs rekommandasjoner:

http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF_Recommendations.pdf

Oversikt over FATFs medlemsland:

<http://www.fatf-gafi.org/pages/aboutus/membersandobservers/>

Oversikt over land som ikke samarbeider i kampen om hvitvasking:

<http://www.fatf-gafi.org/topics/high-riskandnon-cooperativejurisdictions/documents/public-statement-feb-2014.html>

Link til øvrige FATF-publikasjoner:

<http://www.fatf-gafi.org/>

Link til hvitvasking.no:

<http://www.hvitvasking.no/Om-hvitvasking/>

ØKOKRIM: Trendrapport (2013-2014):

[http://www.okokrim.no/www/okokrim/resource.nsf/files/www93sfde-trusselvurdering_2013-20141/\\$FILE/trusselvurdering_2013-20141.pdf](http://www.okokrim.no/www/okokrim/resource.nsf/files/www93sfde-trusselvurdering_2013-20141/$FILE/trusselvurdering_2013-20141.pdf)

ØKOKRIM: Årsrapport (2012):

http://www.hvitvasking.no/Documents/aarsrapport_okokrim_2012.pdf

ØKOKRIM: Trendrapport om hvitvasking (2011):

http://www.hvitvasking.no/Documents/trendrapport_hvitvask_2011.pdf

EFE: Årsrapport (2011):

http://www.hvitvasking.no/Documents/%C3%85rsrapport_EFE_2011_120417.pdf

Link til oversikt over skatteparadiser:

<http://www.taxjustice.no/uploads/documents/FSI-Rankings-2013.pdf>

Vedlegg:

Vedlegg 1:

Anmeldt økonomisk kriminalitet 2007-2011, utvalgte undergrupper, Kilde jus065, Politidirektoratet, Kommenterte STRASAK-tall 2011.

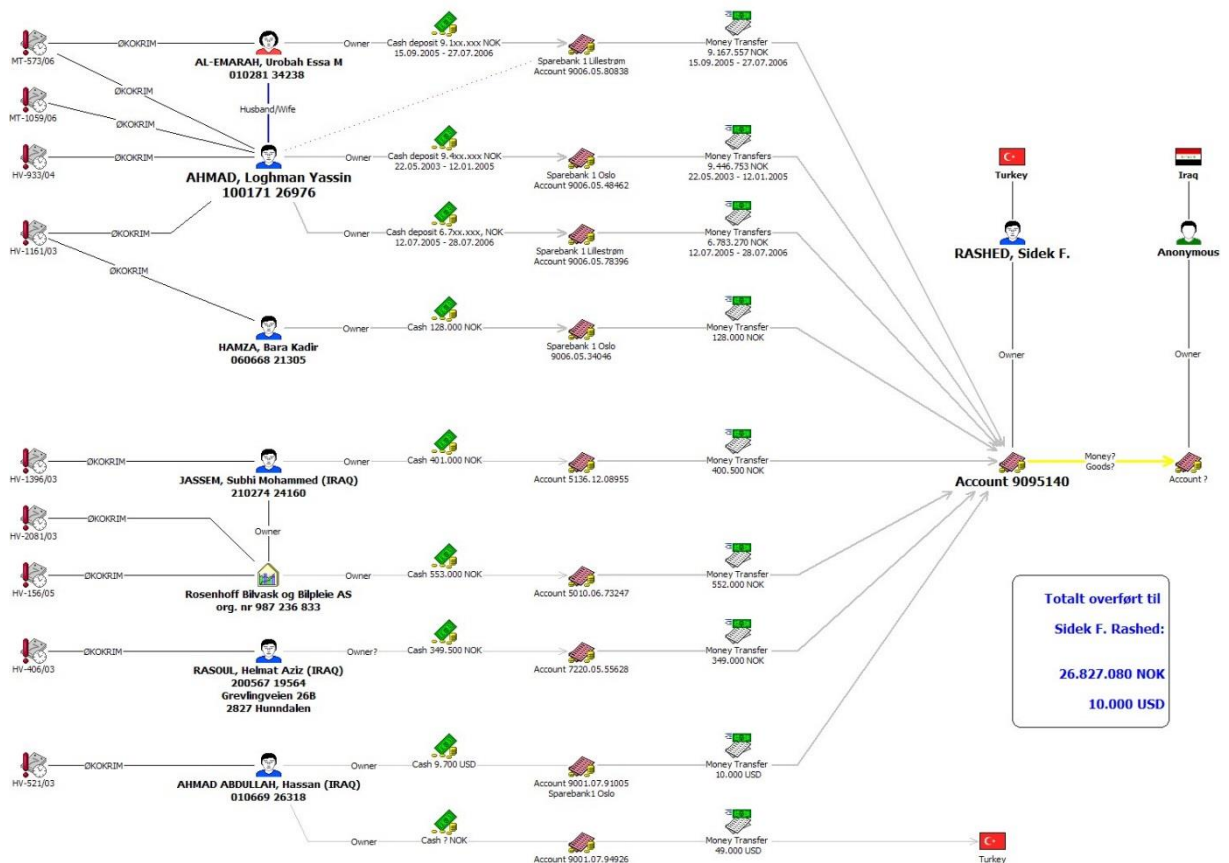
	2007	2008	2009	2010	2011	Endring %vis 2010- 2011	Endring %vis 2007- 2011
Økonomisk kriminalitet i alt	6 091	6 268	6 664	6 803	7 131	4,8	17,1
pengefalsk	302	356	303	286	259	-9,4	-14,2
grovt underslag	211	171	191	196	154	-21,4	-27,0
grovt bedrageri	820	731	1 052	708	1 346	90,1	64,1
forsikringsbedrageri	164	135	147	192	224	16,7	36,6
forbrytelse i gjeldsforhold	843	636	824	843	872	3,4	3,4
korupsjon	10	38	5	10	46	360,0	360,0
grov korupsjon	20	13	17	10	48	380,0	140,0
bokføringsloven	-	489	657	1 020	1 139	11,7	-
regnskapsloven	906	891	683	462	411	-11,0	-54,6
merverdiavgiftsloven	313	199	200	253	203	-19,8	-35,1

Tabellen er hentet fra ØKOKRIM: Trusselvurdering, økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet (2013-2014) side 19.

Vedlegg 2:

Eksempel på hvor mange ulike MT-rapporter som kan utgjøre en straffesak:

OVERVIEW - MAP BASED ON SUSPICIOUS TRANSACTION REPORTS (MT-meldinger), pr 31.07.2006

Tabellen er hentet fra: «Rapportering av mistenkelige transaksjoner etter hvitvaskingsloven», halvdagsseminar for verdipapirforetakene torsdag 9. juni 2011, Førstestatsadvokat Sven Arild Damslora side 16.